

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

عنوان گزارش

اقتصاد کشاورزی و امنیت غذایی کشور ازبکستان

تهیه کننده

سمانه ایروانی

اردیبهشت ۱۳۹۵

عنوان گزارش	اقتصاد کشاورزی و امنیت غذایی کشور ازبکستان
واحد تهیه کننده	مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب اتاق ایران
تاریخ صدور نسخه	۹۵/۰۲/۰۶
شماره نسخه	۱
تعداد صفحات	۵۵
طبقه بندی	غیر قابل استناد یا غیر قابل انتشار

چکیده

در این گزارش وضعیت اقتصاد کشاورزی ازبکستان و امنیت غذایی مورد بررسی قرار گرفت. بررسی نشان داد که به طور میانگین طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۸۷، ۲۸/۴ درصد از ارزش افزوده کل اقتصاد ازبکستان مربوط به بخش کشاورزی بوده است. همچنین ۳۳/۴٪/نشاغلان طی دوره ۲۰۱۰-۱۹۹۰ در بخش کشاورزی بوده اند. تشکیل سرمایه بخش کشاورزی در ازبکستان در سال ۲۰۱۰، ۵۳/۶ میلیارد دلار بوده که ۳/۵ درصد از تشکیل سرمایه کل کشور را تشکیل می دهد. درآمد سرانه کشاورزان ازبکستان به طور متوسط طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۸، سالانه ۵/۷ درصد افزایش داشته است همچنین در سال ۲۰۱۳ درآمد سرانه کشاورزان برابر با ۲۳۵۱/۵ دلار بوده که نسبت به سال ۱۹۹۸، حدود ۲/۵ برابر شده است. از نظر امنیت غذایی و شاخص (GFSI) و بر اساس رتبه بندی انجام شده در سال ۲۰۱۴، کشور ازبکستان رتبه ۶۴ در بین ۱۰۹ کشور با کسب ۵۳/۶ از ۱۰۰ امتیاز را دارا بوده است. تراز تجاری تولیدات کشاورزی ازبکستان در برخی سالها مثبت و برخی سالها منفی بوده است اما میانگین این تراز مثبت و برابر با ۵۴۹ میلیون دلار طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲ می باشد.

بررسی نرخ خودکفایی محصولات عمده کشاورزی و دامی ازبکستان نشان می دهد که این کشور در تولید بیشتر این محصولات از سطح نسبی خودکفایی برخوردار بوده است. در بین محصولات کشاورزی مهمترین محصول صادراتی ازبکستان مربوط به پنبه است. به طوری که در سال ۲۰۱۳، ششمین تولیدکننده و پنجمین صادرکننده پنبه در جهان بوده است. بیشترین واردات محصولات کشاورزی ازبکستان را غلات و شکر تشکیل می دهند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	بررسی متغیرهای کلان اقتصادی بخش کشاورزی ازبکستان
۳	تولید ناخالص داخلی و سهم بخش کشاورزی در اقتصاد ازبکستان
۷	سرمایه گذاری در بخش کشاورزی ازبکستان
۱۰	جمعیت در کشور ازبکستان و بخش روستایی و کشاورزی آن
۱۳	اشتغال و بیکاری در کشور ازبکستان و بخش روستایی و کشاورزی آن
۱۴	درآمد کل ، سرانه و درآمد سرانه کشاورزی در ازبکستان
۱۷	مخارج کل مصرفی و سرانه خانوار در ازبکستان
۱۹	امنیت غذایی و الگو و فرهنگ غذای در ازبکستان
۲۳	بررسی متغیرهای زیر بخش های کشاورزی
۲۳	تولید محصولات کشاورزی
۲۴	تولید محصولات زراعی و باغی
۲۸	تولید محصولات دامی
۳۱	واردات و صادرات محصولات کشاورزی
۳۱	مقدار و ارزش واردات محصولات زراعی و باغی
۳۵	مقدار و ارزش صادرات محصولات باغی و زراعی
۳۶	مقدار و ارزش واردات محصولات دامی
۳۹	تراز تجاری محصولات کشاورزی ازبکستان
۴۲	نرخ خودکفایی محصولات اساسی کشاورزی ازبکستان
۴۴	قوانین تجارت محصولات کشاورزی در ازبکستان
۴۷	تولید و تجارت پنبه در ازبکستان
۵۳	جمع بندی
۵۵	منابع

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۳	جدول ۱- متوسط تولید ناخالص داخلی بخش های اقتصادی ازبکستان طی ۱۹۸۷-۲۰۱۴
۸	جدول ۲- سهم دارایی ها از تشکیل سرمایه ناخالص در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۰-۲۰۱۰
۱۰	جدول ۳- متوسط جمعیت کل، روستایی و شهری ازبکستان طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۱۴
۱۳	جدول ۴- کل اشتغال و سهم شاغلان بخش کشاورزی در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۰-۲۰۱۰
۱۵	جدول ۵- درآمد سرانه و کل و رشد آن در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۸-۲۰۱۳
۱۸	جدول ۶- مخارج مصرفی کل و سرانه خانوار در ازبکستان طی دوره ۱۹۷۰-۲۰۱۲
۲۰	جدول ۷- فاکتورهای مربوط به شاخص امنیت غذایی ازبکستان در سال ۲۰۱۴
۲۴	جدول ۸- میانگین تولید گروه های محصولات زراعی و باغی ازبکستان
۲۶	جدول ۹- میانگین تولید انواع غلات در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۴
۲۸	جدول ۱۰- مقدار تولید انواع محصولات دامی در ازبکستان
۳۱	جدول ۱۱- میانگین مقدار و ارزش واردات گروه های محصولات زراعی و باغی ازبکستان
۳۳	جدول ۱۲- سهم ارزش واردات محصولات زراعی - باغی از کل ارزش واردات تولیدات کشاورزی
۳۴	جدول ۱۳- میانگین مقدار و ارزش واردات انواع غلات
۳۵	جدول ۱۴- میانگین مقدار و ارزش صادرات گروه های محصولات زراعی و باغی ازبکستان
۳۷	جدول ۱۵- میانگین مقدار و ارزش واردات محصولات دامی ازبکستان
۴۰	جدول ۱۶- تراز تجاری کل تولیدات کشاورزی، غلات و گوشت در ازبکستان
۴۲	جدول ۱۷- نرخ خودکفایی محصولات عمده زراعی و دامی ازبکستان

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۴	نمودار ۱- تولید ناخالص داخلی ازبکستان به قیمت های جاری و ثابت طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۸۷
۵	نمودار ۲- ارزش افزوده بخش کشاورزی به قیمت جاری و ثابت ۲۰۰۵ طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۸۷
۶	نمودار ۳- روند رشد GDP و ارزش افزوده بخش کشاورزی ازبکستان طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۸۸
۶	نمودار ۴- سهم بخش کشاورزی ازبکستان از GDP اقتصاد طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۸۷
۸	نمودار ۵- روند تشکیل سرمایه ناخالص جاری و ثابت در ازبکستان ۲۰۱۴-۱۹۹۰
۹	نمودار ۶- سهم بخش کشاورزی از کل تشکیل سرمایه ناخالص ازبکستان طی دوره ۲۰۱۰-۱۹۹۰
۱۱	نمودار ۷- روند جمعیت کل، شهری و روستایی در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۶۰
۱۱	نمودار ۸- روند رشد جمعیت کل، شهری و روستایی در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۶۰
۱۲	نمودار ۹- سهم جمعیت شهری و روستایی از کل جمعیت ازبکستان طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۶۰
۱۴	نمودار ۱۰- روند سهم اشتغال بخش کشاورزی از کل اشتغال ازبکستان در ۲۰۱۰-۱۹۹۰
۱۶	نمودار ۱۱- رشد درآمد سرانه در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۹
۱۷	نمودار ۱۲- رشد درآمد سرانه کشاورزی در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۸
۱۹	نمودار ۱۳- رشد مخارج مصرفی کل خانوار در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۹۱
۲۱	نمودار ۱۴- میانگین عرضه انرژی و پروتئین در ازبکستان دوره ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۱
۲۵	نمودار ۱۵- روند تولید غلات در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲
۲۵	نمودار ۱۶- روند تولید سبزیجات و هندوانه در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲
۲۶	نمودار ۱۷- روند تولید پنبه در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲
۲۷	نمودار ۱۸- روند تولید گندم در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۹۲
۲۷	نمودار ۱۹- روند تولید برنج، جو و ذرت در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۹۲
۲۹	نمودار ۲۰- روند مقدار تولید شیر در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲
۳۰	نمودار ۲۱- روند تولید گوشت قرمز در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲
۳۰	نمودار ۲۲- روند تولید گوشت مرغ و تخم مرغ در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲
۳۲	نمودار ۲۳- روند واردات غلات، دانه های روغنی و شکر در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۶
۳۴	نمودار ۲۴- روند مقدار واردات انواع غلات در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۶
۳۶	نمودار ۲۵- روند مقدار صادرات دانه های روغنی و پنبه در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۲۰۰۳
۳۸	نمودار ۲۶- روند مقدار واردات گوشت مرغ و گوشت قرمز در طی دوره ۲۰۱۲-۱۹۹۹
۳۹	نمودار ۲۷- روند ارزش واردات شیر و گوشت در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۹
۴۰	نمودار ۲۸- روند تراز تجاری کل تولیدات کشاورزی ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۴۱	نمودار ۲۹- روند تراز تجاری و تراز وزنی گوشت قرمز در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲
۴۱	نمودار ۳۰- روند تراز تجاری و تراز وزنی غلات در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲
۴۳	نمودار ۳۱- روند نرخ خودکفایی محصولات عمده زراعی ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲
۴۴	نمودار ۳۲- روند نرخ خودکفایی محصولات عمده دامی ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲
۴۵	نمودار ۳۳- صادرات، واردات و تراز تجاری ازبکستان- میلیون یورو
۴۸	نمودار ۳۴- روند عملکرد (kg/ha) پنبه در کشورهای منتخب و ازبکستان
۴۹	نمودار ۳۵- روند تولید و سهم ازبکستان در تجارت جهانی
۵۰	نمودار ۳۶- روند قیمت پنبه در جهان، امریکا و ازبکستان طی دوره ۲۰۱۰-۱۹۹۹
۵۱	نمودار ۳۷- سیستم صادرات ازبکستان

۱- مقدمه

جمهوری ازبکستان از کشورهای مهم آسیای مرکزی است که بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱ به استقلال رسید. این کشور از نظر جغرافیایی در ۳۷ تا ۴۶ درجه عرض شمالی و ۵۶ تا ۷۴ درجه طول شرقی قرار دارد. وسعت این کشور تا سال ۱۹۶۵ میلادی حدود ۴۰۳۸۶۵ کیلومتر مربع (۱۵۶۰۰۰ مایل مربع) بود. در آن سال با الحاق بخشی از قزاقستان جنوبی به ازبکستان، مساحت آن به ۴۴۷۴۰۰ کیلومتر مربع (۱۷۳۵۹۱ مایل مربع) افزایش یافت. ازبکستان در شمال و غرب با قزاقستان، در جنوب با ترکمنستان و افغانستان، در شرق با تاجیکستان و در شمال شرقی با قرقیزستان مرز مشترک دارد.

پایتخت این کشور شهر تاشکند و زبان رسمی ازبکستان زبان ازبکی است. ازبکستان پرجمعیت‌ترین کشور منطقه آسیای میانه با جمعیت ۳۰/۷ میلیون نفر در سال ۲۰۱۴ می باشد. در حال حاضر این کشور با سطح درآمدی متوسط به پایین است و شرایط زندگی در این کشور به طور معنی داری به ویژه در نواحی شهری بهبود یافته است با این حال نابرابری های منطقه ای و ناحیه ای در سطح بالایی قرار دارند.

وجود رودخانه های آمودریا (جیحون)، سیردریا (سیحون)، رودخانه زر افشان و دریاچه ارال، بیابان قزل قوم و کوه های تیان شان در جنوب غربی این کشور، سبب حاکمیت اقلیم بیابانی و نیمه بیابانی در ازبکستان شده است، به همین دلیل بخش زیادی از سال، این کشور دارای آب و هوای گرم و خشک است.

بعد از مستقل شدن ازبکستان در سال ۱۹۹۱، سیستم های کشاورزی کشور تحت تغییرات ساختاری معنی داری موجب شد تا خروجی بخش کشاورزی تا ۱۶ درصد در سال ۱۹۹۶ کاهش یابد (بانک جهانی، ۲۰۱۰). با این حال، با اجرای طرح های توزیع زمین و مشارکت تعداد بیشتری از خانواده ها در کشاورزی و تنوع محصول، خروجی بخش از آن زمان به بعد به طور قابل توجهی نسبت به سطح خروجی به دست آمده در سال ۱۹۹۱ افزایش یافته است (بانک جهانی، ۲۰۱۰). تغییرات ساختاری بر اساس نوع تصرف زمین های در دسترس با پیروی از بازسازی مزارع بزرگ جمعی و مزارع دولتی منجر به شکل گیری مزارع خصوصی و گسترش قطعه های خانگی کوچک

شد که در حال حاضر دلیل بسیاری از رشد خروجی کشاورزی در سال های اخیر بوده و با بهره وری قوی دستاورد ها منجر به افزایش درآمد خانوارها شده است. یک ناحیه بزرگی از زمین ها در ازبکستان برای کشاورزی استفاده می شود که با احتساب مراتع طبیعی ۴۰ درصد کل کشور را شامل می شود. اراضی دیم و تحت آبیاری نیز حدود ۱۲ درصد برآورد می شوند. به دلیل شرایط خشک کشور، بیش از ۸۵ درصد از زمین های زراعی آبیاری می شوند که این زمین های زراعی آبیاری شده تقریباً ۱۰ درصد از کل زمین های کشور را تشکیل می دهند (مرکز خدمات هواشناسی ازبکستان، ۲۰۰۸).

از نظر سطح زیر کشت، پنبه و گندم تا کنون دو محصول عمده رشد در ازبکستان بوده اند. محصولات بعدی با سطح زیر کشت کمتر مربوط به علوفه و حبوبات، انگور، سیب، جو، گوجه فرنگی، سیب زمینی و برنج می باشند. اگر چه سطح اشغال شده توسط درختان میوه و اجیل در مقایسه با گندم و پنبه نسبتاً کوچک است، اما شرایط آب و هوایی برای گسترش تولید این محصولات مناسب است.

بررسی اجمالی بخش کشاورزی ازبکستان نشان می دهد که این بخش ۱۸/۸٪ از ارزش افزوده ناخالص کل (بانک جهانی، ۲۰۱۵) و ۲۵/۲٪ از اشتغال کل را در سال ۲۰۱۰ به خود اختصاص داده است ((Dilorom Tadjibaeva, ۲۰۱۳).

در گزارش حاضر سعی می شود وضعیت اقتصادی و اجتماعی کشور ازبکستان با تاکید بر اقتصاد کشاورزی و بخش روستایی این کشور مورد بررسی قرار گیرد. از این رو در ادامه روند ارزش افزوده بخش کشاورزی، سرمایه گذاری، جمعیت روستایی و کشاورزی، اشتغال و بیکاری بخش کشاورزی، درآمد سرانه و مخارج مصرفی، امنیت غذایی، روند تولید، واردات و صادرات محصولات کشاورزی، خودکفایی و تراز تجاری و قوانین تجارت محصولات کشاورزی در قالب دو بخش متغیر های کلان اقتصاد کشاورزی و متغیر های زیربخش های کشاورزی ازبکستان مورد بررسی قرار گیرد.

۲- بررسی متغیر های کلان اقتصاد کشاورزی ازبکستان

در این بخش متغیر های کلان بخش شامل ارزش افزوده، سرمایه گذاری، جمعیت، بیکار و اشتغال، درآمد سرانه و مخارج مصرفی و امنیت غذایی مورد بررسی قرار می گیرد.

۲-۱- تولید ناخالص داخلی و سهم بخش کشاورزی در اقتصاد ازبکستان

جدول (۱) نشان دهنده متوسط تولید ناخالص داخلی ازبکستان طی دوره ۲۰۱۲-۱۹۸۷ است. همچنین در این جدول متوسط رشد تولید ناخالص داخلی ازبکستان و بخش کشاورزی به همراه سهم تولید ناخالص داخلی بخش کشاورزی از کل تولید ناخالص داخلی ازبکستان ارائه شده است.

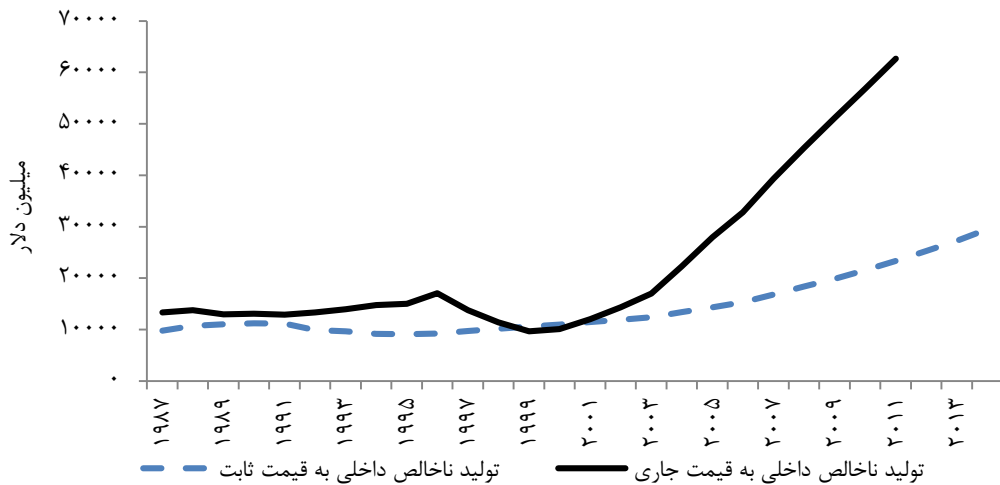
جدول ۱- متوسط تولید ناخالص داخلی بخش های اقتصادی ازبکستان طی ۲۰۱۴-۱۹۸۷ به قیمت ثابت سال ۲۰۰۵

سهم از GDP (%)	ارزش افزوده		دوره
	نرخ رشد (%)	مقدار (میلیون دلار)	
-	۴/۳	۱۴۴۱۱/۷	کل اقتصاد
۲۸/۴	۴/۱	۳۲۸۶/۷	بخش کشاورزی
۲۹/۸	۱/۸	۳۰۶۴/۵	بخش صنعت
۴۱/۷	۴/۹	۶۸۱۹/۷	بخش خدمات

ماخذ: worldbank, 2015 و محاسبات تحقیق

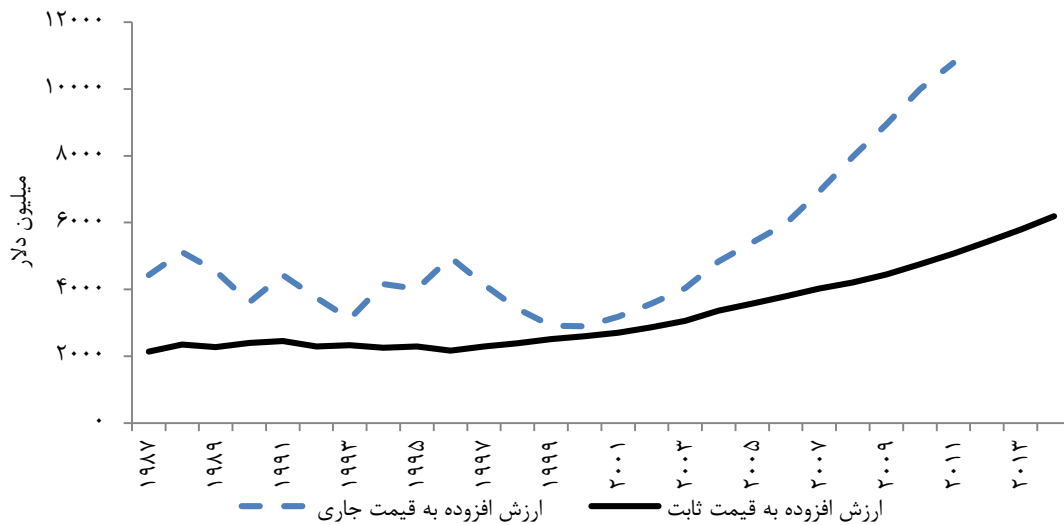
با توجه به جدول (۱)، متوسط تولید ناخالص داخلی کشور ازبکستان طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۸۷، حدود ۱۴۴۱۱/۷ میلیون دلار به قیمت های ثابت سال ۲۰۰۵ بوده است که در این دوره ارزش افزوده بخش کشاورزی با سهمی سالانه حدود ۲۸/۴ درصد، برابر ۳۲۸۶/۷ میلیون دلار محاسبه شده است. سهم بخش صنعت حدود ۲۹/۸ درصد با متوسط ارزش افزوده ۳۰۶۴/۵ میلیون دلار و بیشترین سهم نیز مربوط به بخش خدمات یعنی حدود ۴۲ درصد از کل GDP کشور ازبکستان است. نکته قابل توجه نرخ رشد سالانه بخش کشاورزی است (رشد سالانه ۴/۱ درصد) که تقریباً برابر با کل اقتصاد (۴/۳ درصد) و حدود یک درصد کمتر از بخش خدمات (۴/۹ درصد) بوده

است. در این کشور نرخ رشد سالانه بخش صنعت نسبت به بقیه بخش ها پایین تر و تقریباً نصف رشد سایر بخش ها بوده است. بنابراین در اقتصاد ازبکستان بخش کشاورزی بعد از بخش خدمات نقش آفرینی می کند. روند تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت و جاری در کشور ازبکستان در نمودار (۱-۱) آمده است.

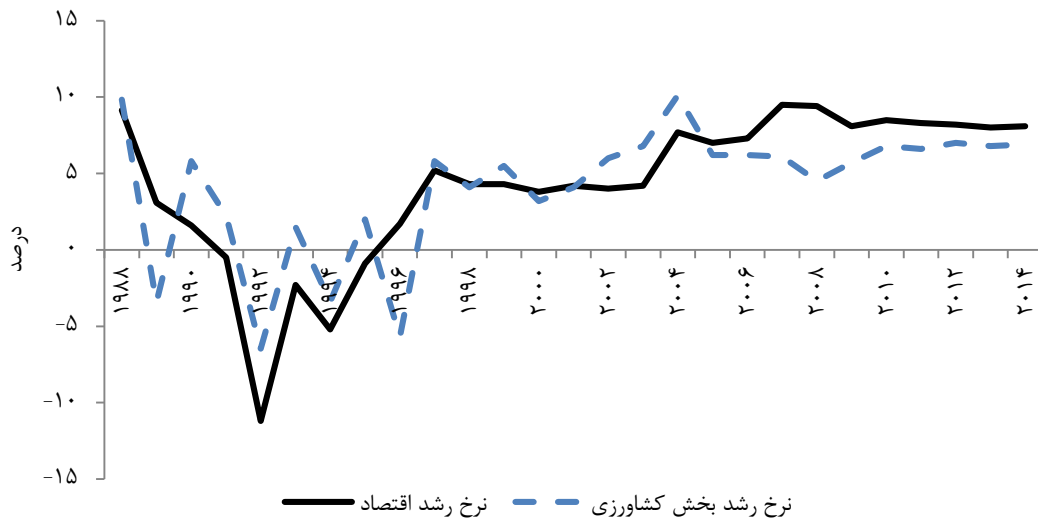
نمودار ۱- تولید ناخالص داخلی ازبکستان به قیمت های جاری و ثابت ۲۰۰۵ طی دوره ۱۹۸۷-۲۰۱۴

تولید ناخالص داخلی ازبکستان به هر دو قیمت ثابت و جاری تا سال ۲۰۰۰ از روندی تقریباً ثابت و پس از آن روند افزایشی داشته است. به ویژه اینکه GDP به قیمت های جاری روند افزایشی شتابان تری نسبت به GDP به قیمت ثابت داشته است. نمودار (۲) ارزش افزوده بخش کشاورزی ازبکستان را به قیمت های ثابت و جاری نشان می دهد.

نمودار ۲- ارزش افزوده بخش کشاورزی به قیمت جاری و ثابت ۲۰۰۵ طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۸۷

ارزش افزوده بخش کشاورزی در ازبکستان هم به قیمت های ثابت و هم به قیمت های جاری تقریباً روندی مشابه با تولید ناخالص داخلی این کشور داشته است. به طوری که تا سال ۲۰۰۰، از روند یکنواخت و بدون نوسان به قیمت های ثابت و با نوساناتی در قیمت جاری برخوردار بوده است اما از این سال به بعد ارزش افزوده بخش کشاورزی روند افزایشی قابل ملاحظه ای را تجربه کرده است. ضمن اینکه همانطور که نمودار نشان می دهد فاصله بین ارزش افزوده به قیمت ثابت و جاری از این سال همراه با روند افزایشی دو شاخص افزایش یافته است که این بیانگر وجود و افزایش تورم زیاد در بخش محصولات کشاورزی و اقتصاد این کشور است. مقایسه نرخ رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی ازبکستان با رشد GDP این کشور نشان می دهد، در طول دوره مورد بررسی نوسانات نرخ رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی در مقایسه با GDP کل اقتصاد مشابه هم بوده است. همان طور که در نمودار (۳) نشان می دهد در بیشتر سال های اول دوره مورد بررسی (۱۹۹۷-۱۹۸۸) رشد بخش کشاورزی و کل اقتصاد منفی بوده است اما از سال ۱۹۹۷ به بعد (تا سال ۲۰۱۴) رشد هر دو متغیر همواره مثبت بوده و حدود ۴ درصد و بیشتر بوده است. ضمن اینکه تا سال ۲۰۰۴ رشد تولید ناخالص داخلی ازبکستان کمتر از رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی بوده و از این سال تا ۲۰۱۴ بیش از آن بوده است.

نمودار ۳- روند رشد GDP و ارزش افزوده بخش کشاورزی ازبکستان طی دوره ۱۹۸۸-۲۰۱۴

از دیگر نکات قابل توجه، روند کاهشی سهم بخش کشاورزی از GDP ازبکستان از سال ۲۰۰۲ به بعد است (نمودار ۴).

نمودار ۴- سهم بخش کشاورزی ازبکستان از GDP اقتصاد طی دوره ۱۹۸۷-۲۰۱۴

نمودار (۴) نشان می‌دهد که سهم بخش کشاورزی از کل تولید ناخالص داخلی ازبکستان طی دوره مورد بررسی تقریباً روند کاهشی داشته است. اگرچه در سال‌های اول دوره مورد بررسی بیش از ۳۵ درصد از کل GDP هم

بوده است و تا سال ۲۰۰۲ افزایش و کاهش های زیادی داشته است با این حال همچنان سهم بخش بیش از ۲۵ درصد GDP را تشکیل داده است. از سال ۲۰۰۲ به بعد روند کاهشی شتابانی در سهم بخش کشاورزی دیده می شود به طوری که از حدود ۳۴ درصد در این سال به ۱۸ درصد در سال ۲۰۱۴ رسیده است. نمودار همچنین نشان می دهد که سهم بخش کشاورزی در سال های اخیر، بعد از ۲۰۱۰، تقریباً ثابت مانده است.

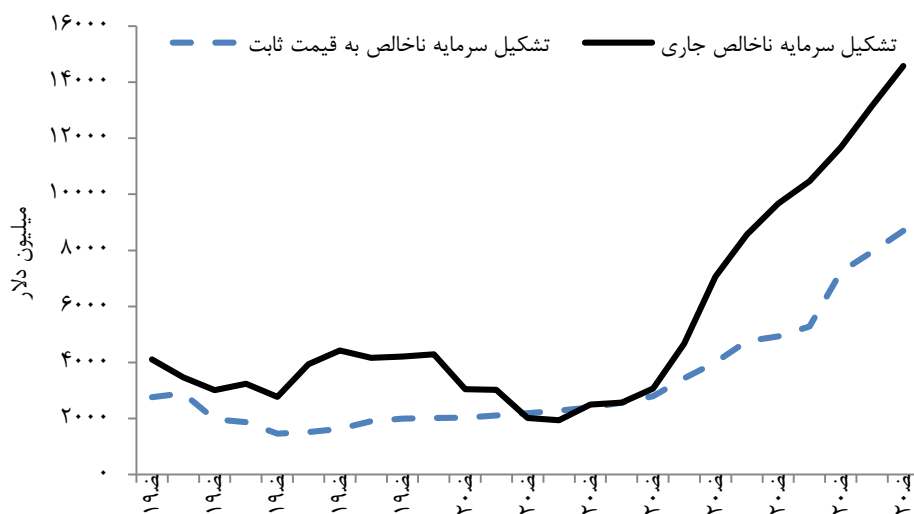
۲-۲- سرمایه گذاری در بخش کشاورزی ازبکستان

حجم سرمایه گذاری جهت شکل گیری سرمایه تولیدی، در ازبکستان، در دهه های اخیر افزایش یافته است. سهم سرمایه گذاری در GDP در سال ۲۰۰۲، ۱۹/۴ درصد در سال ۲۰۰۷، ۲۱/۱ درصد و در سال ۲۰۱۰، ۲۵ درصد از تولید ناخالص داخلی را شامل شده است. در سال ۲۰۰۲ وجوه جذب شده از برنامه های سرمایه گذاری عمومی خارجی ۴۴۸ میلیون دلار آمریکا و وام ها و سرمایه گذاری خارجی به ترتیب در سال ۲۰۰۷ و ۲۰۱۰، ۱۰۱۸ و ۲۸۲۴/۵ میلیون دلار بوده است. اما به طور کلی ۳-۴٪ از این سرمایه گذاری ها به طور مستقیم در بخش کشاورزی هزینه شده است. به طور حتم این بخش از سرمایه گذاری نیز به مدرنیزاسیون کشاورزی مربوط می شود. تشکیل سرمایه بخش کشاورزی در سال ۲۰۱۰، ۵۳/۶ میلیارد دلار بوده است که پنج منبع اصلی تامین وجوه این بخش شامل ۳۲/۹٪ بودجه دولت، ۲۷/۷٪ وجوه بخش خصوصی، ۱۹/۵٪ وام های بانکی و ۷/۱٪ وام و سرمایه گذاری خارجی و ۱۱٪ وجوه ویژه صندوق پرورش و اصلاح نباتات را شامل می شود. (Dilorom Tadjibaeva, ۲۰۱۳).

در ازبکستان دستمزدها سطح دستمزد در بخش کشاورزی حدود ۵۰-۶۰٪ دستمزد در صنعت است. نوآوری و نوسازی در بخش کشاورزی نیاز به یک رویکرد جدی در هر دو جنبه علوم و تحقیقات دارد. بودجه مالی و پشتیبانی قوی دولت برای نوسازی بخش کشاورزی یک ضرورت است. در جمهوری ازبکستان، در حال حاضر،

تنها ۰/۶ درصد از بودجه دولت برای توسعه علم و پژوهش اختصاص یافته که تنها بخش کوچکی از این بودجه مربوط به کشاورزی است (Dilorom Tadjibaeva, ۲۰۱۳).

کل سرمایه ناخاص تشکیل شده در ازبکستان به قیمت ثابت سال ۲۰۰۵ در سال ۱۹۹۰ معادل ۲۷۵۷/۲ میلیون دلار امریکا بوده که با میانگین رشد سالانه ۵/۸ درصدی به ۸۷۰۰/۷ میلیون دلار در سال ۲۰۱۴ رسیده است.

نمودار ۵- روند تشکیل سرمایه ناخاص جاری و ثابت در ازبکستان ۲۰۱۴-۱۹۹۰

سهام بخش‌های مختلف تولیدی و بخش غیر تولیدی از تشکیل سرمایه ناخاص کل در جدول (۲) آمده است.

جدول ۲- سهم دارایی‌ها از تشکیل سرمایه ناخاص در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۰-۱۹۹۰

بخش غیر تولیدی	بخش تولیدی						دوره
	سایر	حمل و نقل و ارتباطات	ساختمان	کشاورزی	صنعت	کل	
۴۱/۷	۹/۴	۵/۴	۰/۵	۲۶/۷	۱۶/۸	۵۸/۳	ابتدای دوره (۱۹۹۰)
۲۶/۵	۱۱/۵	۲۹/۹	۲/۵	۳/۵	۲۶/۱	۷۳/۵	انتهای دوره (۲۰۱۰)

Source: Economy of Uzbekistan (2009); Major trends of economic and social development of Uzbekistan for years of independence (1990-2010) and forecast for 2011-2015 (2011)

با توجه به جدول، سهم بخش تولیدی ازبکستان از کل تشکیل سرمایه ثابت در سال ۲۰۱۰ نسبت به سال

۱۹۹۰، حدود ۱۵/۲ درصد افزایش داشته است. این درحالی است که بخش غیر تولیدی دارای کاهش ۱۳/۲

درصدی بوده و از ۴۱/۷ درصد به ۲۶/۵ درصد رسیده است. در سال ۲۰۱۰ در بین زیربخش های تولیدی، زیربخش حمل و نقل و ارتباطات بیشترین سهم یعنی ۲۹/۹ درصد و بخش های کشاورزی (۳/۵ درصد) و ساختمان (۲/۵ درصد) کمترین سهم را دارا می باشند. در کشور ازبکستان سهم بخش کشاورزی از تشکیل سرمایه ناخالص روند نزولی طی دوره ۱۹۹۰-۲۰۱۰ داشته است.

نمودار ۶- سهم بخش کشاورزی از کل تشکیل سرمایه ناخالص ازبکستان طی دوره ۱۹۹۰-۲۰۱۰

کاهش سهم بخش کشاورزی از تشکیل سرمایه ثابت نشان دهنده عدم توجه به مدرن سازی این بخش است. چنانچه مطالعات مختلف نشان داده اند که علیرغم اینکه صادرات پنبه مقداری زیادی ارز وارد این کشور می کند اما هنوز تجهیزات برداشت پنبه مدرن نبوده و از نیروی کار و به ویژه کودکان و نوجوانان برای برداشت پنبه

استفاده می شود (Europaen parlamant report, 2013)

۲-۳- جمعیت در کشور ازبکستان و بخش روستایی و کشاورزی آن

متوسط جمعیت روستایی، شهری و کل جمعیت ازبکستان در جدول (۳) نشان داده شده است.

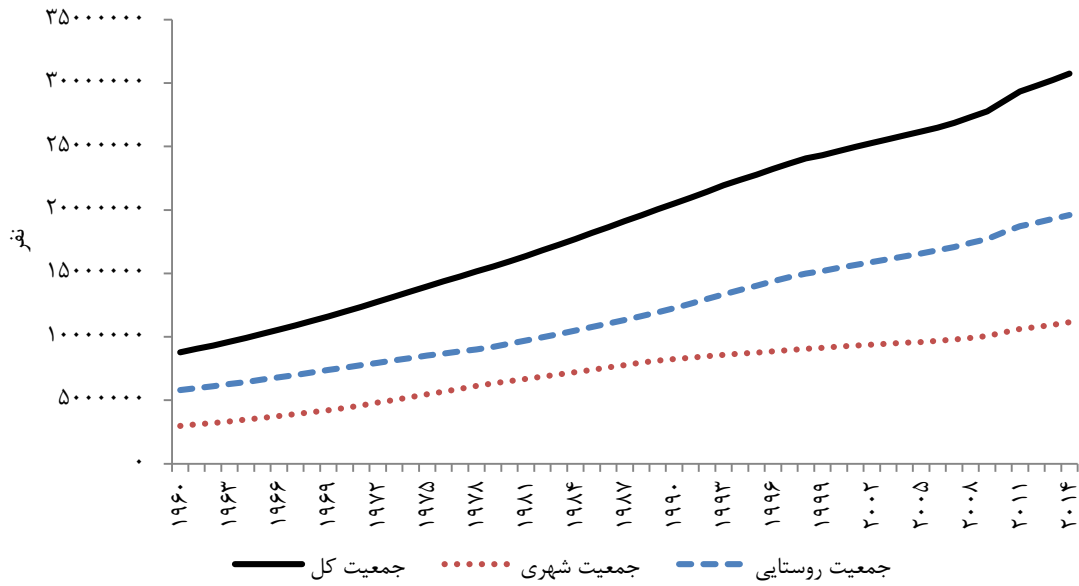
جدول ۳- متوسط جمعیت کل، روستایی و شهری ازبکستان طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۱۴

دوره	کل		مناطق شهری		مناطق روستایی		سهم جمعیت از کل	
	رشد	جمعیت (میلیون)	رشد	جمعیت (میلیون)	رشد	جمعیت (میلیون)	مردان (%)	زنان (%)
ابتدای دوره ۱۹۶۰	۲/۷	۸/۹	۳/۵	۲/۹	۲/۳	۵/۸	۴۸/۲	۵۱/۷
انتهای دوره ۲۰۱۴	۱/۶	۳۰/۷	۱/۸	۱۱/۲	۱/۵	۱۹/۶	۴۹/۲	۵۰/۸
میانگین دوره ۱۹۶۰-۲۰۱۴	۲/۳	۱۹/۱	۲/۵	۷/۳	۲/۳	۱۱/۹	۴۹/۲	۵۰/۸

مأخذ: بانک جهانی (۲۰۱۵) و محاسبات تحقیق

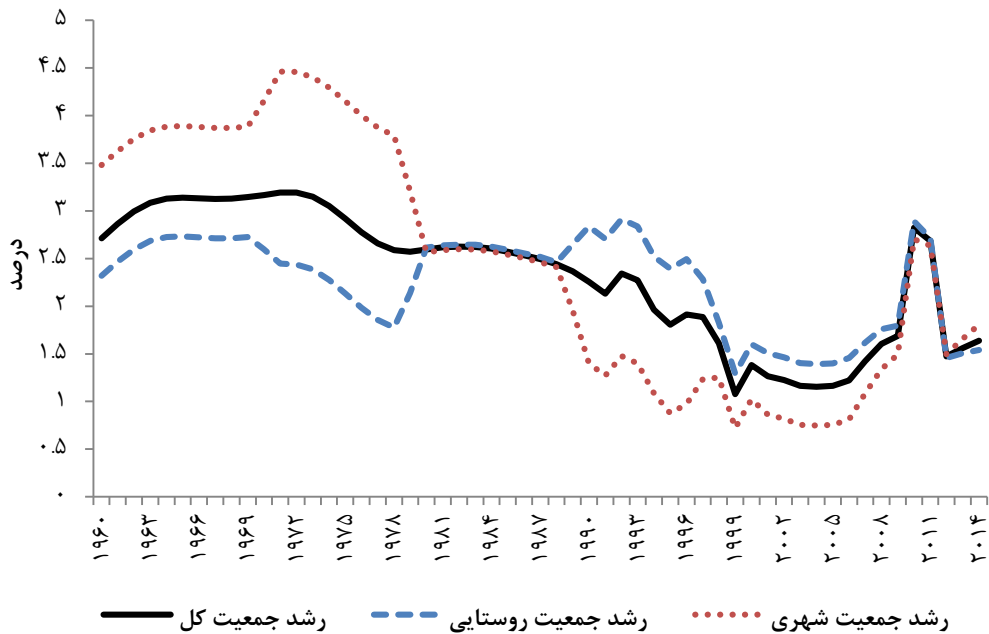
جمعیت کل ازبکستان در ابتدای دوره (۱۹۶۰) برابر ۸/۹ میلیون نفر بوده که حدود ۵/۸ میلیون (۶۱/۸ درصد) در مناطق روستایی و ۲/۹ میلیون (۳۳/۹ درصد) در مناطق شهری ساکن بوده اند. رشد کل جمعیت در این سال ۲/۷، رشد جمعیت شهری ۳/۵ و رشد جمعیت روستایی ۲/۳ در صد بوده است. در سال ۲۰۱۴، جمعیت کل، شهری و روستایی نسبت به ابتدای دوره افزایش داشته است. به طوری که به ترتیب جمعیت کل برابر ۳۰/۷ میلیون نفر، جمعیت شهری ۱۱/۲ میلیون (۳۶/۳ درصد) و جمعیت روستایی ۱۹/۶ میلیون (۷۹/۳ درصد) بوده است. رشد جمعیت البته در هر سه مورد کاهش و به ترتیب ۱/۶، ۱/۸ و ۱/۵ درصد بوده است. به طور متوسط رشد سالانه جمعیت کل ازبکستان ۲/۳ درصد می باشد. همچنین از کل جمعیت ۳۷/۸ درصد در مناطق شهری و ۷۳/۴ درصد در مناطق روستایی ساکن هستند. همچنین به طور متوسط ۴۹/۲ درصد جمعیت کل ازبکستان طی دوره مورد بررسی را مردان و حدود ۵۰/۸ درصد جمعیت را زنان تشکیل می دهند.

روند سالانه جمعیت کل، شهری و روستایی ازبکستان افزایشی بوده و همان طور که در نمودار (۷) مشاهده می شود، همواره جمعیت روستایی بیشتر از جمعیت شهری بوده است و به ویژه اینکه از سال ۱۹۹۰ به بعد (همزمان با فروپاشی شوروی و استقلال این کشور) فاصله بین جمعیت شهری و روستایی بیشتر هم شده است. ضمن اینکه سرعت افزایش جمعیت روستایی بیش از رشد جمعیت شهری بوده است.

نمودار ۷- روند جمعیت کل، شهری و روستایی در ازبکستان طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۱۴

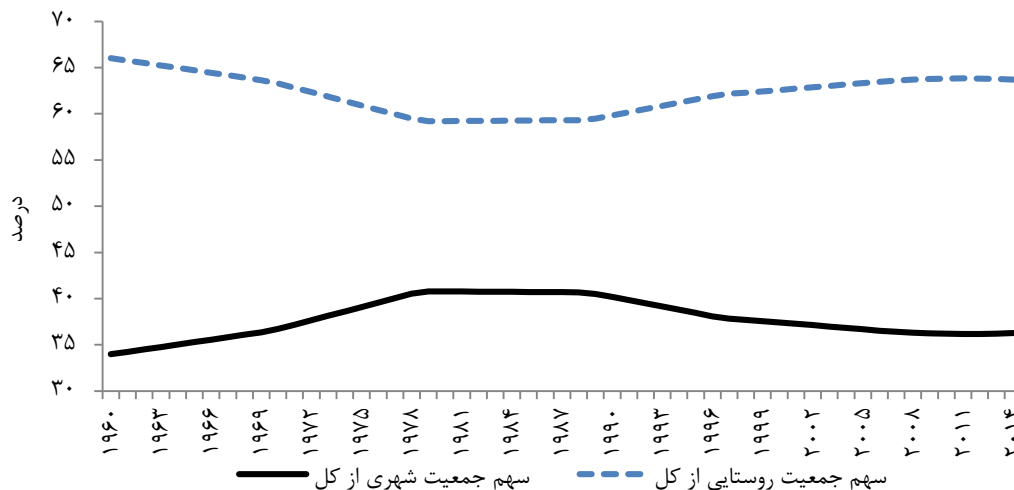
نمودار (۸) روند رشد جمعیت کل، شهری و روستایی کشور ازبکستان طی دوره مورد بررسی را نشان می‌دهد.

نمودار ۸- روند رشد جمعیت کل، شهری و روستایی در ازبکستان طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۱۴

همانطور که نمودار (۸) نشان می دهد نرخ رشد جمعیت مناطق شهری در کشور ازبکستان تا قبل از سال ۱۹۸۰ بیشتر از جمعیت کل و جمعیت روستایی بوده است. در این دوره رشد جمعیت اگر چه روند کاهش داشته ولی در سطح بالایی قرار داشته و در مورد جمعیت شهری به ۴/۵ درصد هم رسیده است. طی دوره ۸۸-۱۹۸۰، رشد هر سه بخش کل، شهری و روستایی برابر شده و حدود ۲/۵ درصد است. از سال ۱۹۸۸ که تقریباً آغاز استقلال کشور ازبکستان بوده رشد جمعیت روستایی بیشتر از نرخ رشد جمعیت شهری و کل جمعیت بوده و تا پایان دوره به جز در سال ۲۰۱۰ روند کاهشی داشته است. از سال ۲۰۱۱ رشد جمعیت شهری از روستایی پیشی گرفته و در سال ۲۰۱۴، نرخ رشد به ترتیب برای کل جمعیت، شهری و روستایی ۱/۶، ۱/۸ و ۱/۵ درصد گزارش شده است.

بررسی سهم جمعیت شهری و روستایی از کل جمعیت نیز به ویژه در بعد از استقلال این کشور همزمان با فروپاشی شوروی (۱۹۹۰) بیانگر کاهش سهم جمعیت شهری و افزایش سهم جمعیت روستایی از کل جمعیت ازبکستان است این در حالی است که تا قبل از استقلال این کشور و به ویژه قبل از سال ۱۹۷۵ این روند معکوس بوده است. (نمودار ۹)

نمودار ۹- سهم جمعیت شهری و روستایی از کل جمعیت ازبکستان طی دوره ۱۹۶۰-۲۰۱۴

۲-۴- اشتغال و بیکاری در کشور ازبکستان و بخش روستایی و کشاورزی آن

وضعیت بیکاری و اشتغال در بخش های مهم اقتصادی از جمله بخش کشاورزی کشور ازبکستان در جدول (۴) ارائه شده است.

جدول ۴- کل اشتغال و سهم شاغلان بخش کشاورزی در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۰-۱۹۹۰

سال	نیروی کار (هزار نفر)	تعداد شاغلان (هزار نفر)	سهم شاغلان از کل نیروی کار (%)	تعداد شاغلان بخش کشاورزی (هزار نفر)	سهم اشتغال بخش کشاورزی از کل اشتغال (%)
۱۹۹۰	۹۹۴۹	۷۹۴۱	۷۹.۸	۳۳۱۲	۴۱.۷
۱۹۹۵	۱۱۰۷۴	۸۴۴۹	۷۶.۳	۳۱۲۱	۳۶.۹
۲۰۰۰	۱۲۷۳۴	۸۹۸۳	۷۰.۵	۳۰۶۳	۳۴.۱
۲۰۰۵	۱۴۸۵۸	۱۰۱۹۶	۶۸.۶	۲۹۹۶.۵	۲۹.۴
۲۰۱۰	۱۶۸۷۵	۱۱۶۴۲	۶۹	۲۹۳۰.۳	۲۵.۲

Uzbekistan in figures (1991); Economic Survey for 1991-1996 (1996); Major trends of economic and social development of Uzbekistan for years of independence (1990-2010) and forecast for 2011-2015 (2011).

با توجه به جدول (۴) نیروی کار فعال اقتصاد ازبکستان در سال ۱۹۹۰، ۹/۹ میلیون نفر و در سال ۲۰۱۰ به ۱۶/۸ میلیون نفر افزایش یافته است. تعداد شاغلان در بخش های مختلف اقتصاد این کشور در سال ۱۹۹۰، ۷/۹ میلیون نفر و در سال ۲۰۱۰ به ۱۱/۶ میلیون نفر رسیده است. بنابراین تعداد بیکاران از ۲ میلیون نفر به ۵ میلیون نفر رسیده است. در این دو مقطع تعداد شاغلان بخش کشاورزی از ۳/۳ میلیون نفر به ۲/۹ میلیون نفر کاهش یافته است. سهم اشتغال بخش کشاورزی از کل شاغلان در کشور ازبکستان در سال ۱۹۹۰، ۴۱/۷ درصد بوده که در همین سال سهم بخش صنعت ۱۹/۱ و خدمات ۳۴/۹ درصد بوده است. با گذشت زمان و با افزایش توسعه این کشور سهم بخش کشاورزی و صنعت از کل اشتغال کاهش و سهم بخش خدمات افزایش یافته است. به طوری که در سال ۲۰۱۰، سهم بخش کشاورزی ۲۵/۲ درصد از اشتغال کل و سهم بخش صنعت و خدمات باهم حدود ۷۵ درصد گزارش شده است. نمودار (۱۰) روند سهم اشتغال بخش کشاورزی از کل اشتغال را نشان می دهد.

نمودار ۱۰- روند سهم اشتغال بخش کشاورزی از کل اشتغال ازبکستان در ۱۹۹۰-۲۰۱۰

همانطور که در نمودار (۱۰) ملاحظه می شود سهم شاغلین بخش کشاورزی از کل اشتغال به شدت رو به کاهش است. به طوری که در شروع استقلال این کشور بیش از ۴۰ درصد شاغلین در بخش کشاورزی اشتغال داشته اند که با شروع بازسازی اقتصاد و توسعه صنعت و خدمات، نیروی کار به این بخش ها منتقل شده و سهم بخش کشاورزی به ۲۵ درصد در سال ۲۰۱۰ رسیده است.

۲-۵- درآمد کل ، سرانه و درآمد سرانه کشاورزی در ازبکستان

در این بخش از مطالعه به بررسی وضعیت درآمدی در کشور ازبکستان پرداخته می شود. جدول (۵) درآمد کل خالص و درآمد سرانه خالص و شاخص ضریب جینی در کشور ازبکستان را نشان می دهد.

جدول ۵- درآمد سرانه و کل و رشد آن در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۸-۲۰۱۳

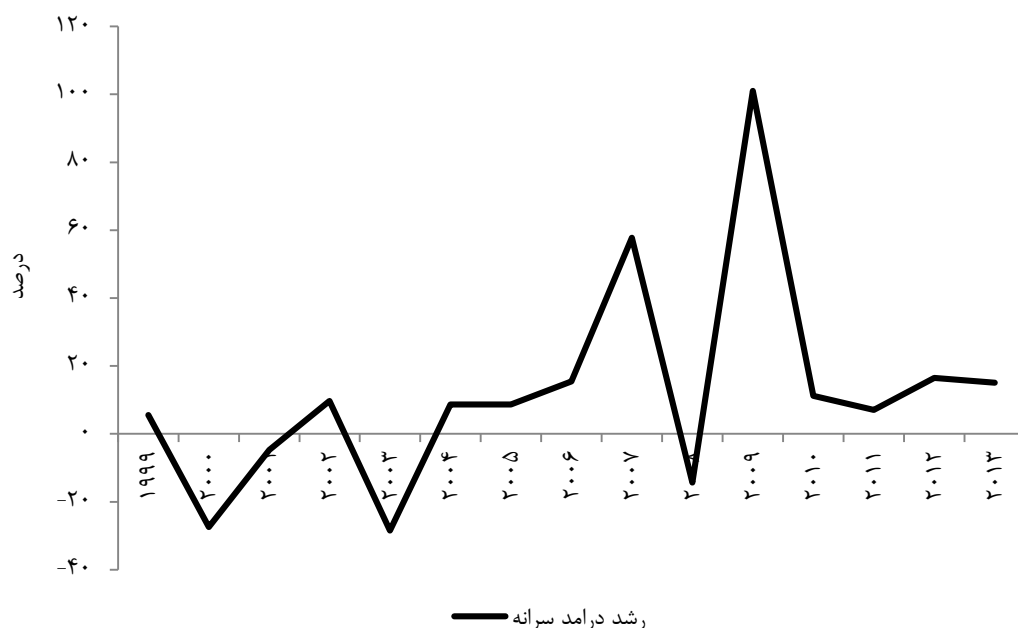
شاخص جینی**	درآمد سرانه کشاورزان*		درآمد سرانه		درآمد کل		دوره
	رشد (%)	ثابت ۲۰۰۵ (دلار)	رشد (%)	جاری (دلار)	رشد (%)	جاری (میلیارد دلار)	
۴۴/۷	۴/۶	۹۲۲/۳	۵/۵	۴۹۵/۳	۶/۷	۱۱/۹	۱۹۹۸
۳۵/۳	۷/۶	۲۱۷۹/۰۳	۱۵/۱	۱۶۵۴/۶	۱۶/۹	۵۰/۱	۲۰۱۳
۳۷/۳	۵/۷	۲۳۵۱/۵	۱۲/۱	۶۲۷/۷	۱۳/۹	۱۲/۲	میانگین دوره

ماخذ: بانک جهانی (۲۰۱۵)

*: درآمد سرانه منظور ارزش افزوده به ازای هر نفر نیروی کار بخش کشاورزی است.

** : شاخص جینی مربوط به دوره ۱۹۹۸-۲۰۰۰ است.

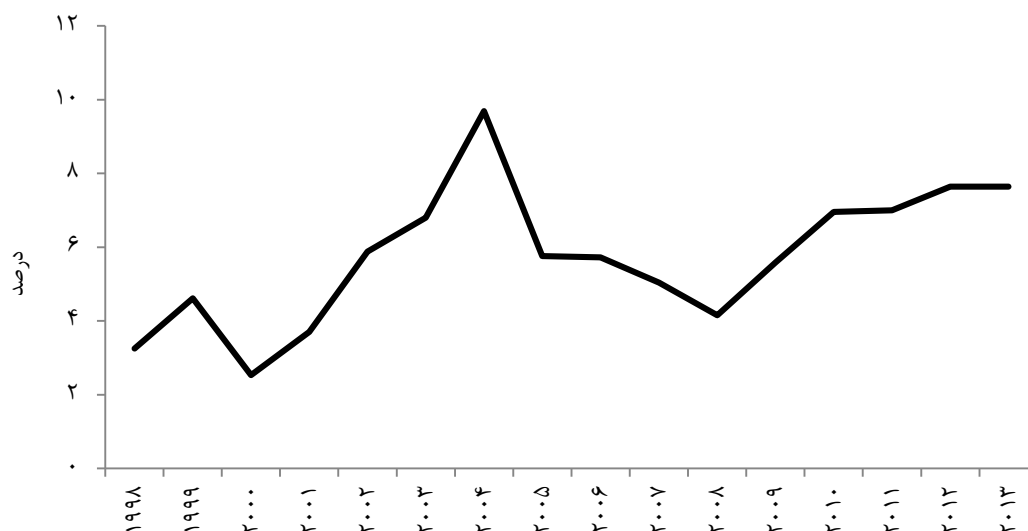
وضعیت درآمد کل و سرانه در ازبکستان نشان می‌دهد که وضعیت معاش ازبکی‌ها هر سال رو به بهبود است به طوری که درآمد کل سالانه به طور متوسط ۱۳/۹ درصد و درآمد سرانه ۱۲/۱ درصد افزایش داشته است. همچنین با توجه به درآمد سرانه مشاهده می‌شود که در سال ۲۰۱۳ نسبت به سال ۱۹۹۸، درآمد اسمی هر فرد ۲/۷ برابر شده است. با توجه به اینکه کشور ازبکستان از سال ۱۹۹۰ استقلال یافته است لذا در طول زمان با ایجاد ظرفیت‌های بیشتر اقتصاد و افزایش روند توسعه، رشد اقتصادی و درآمد در سال‌های انتهایی دوره نسبت به سال ابتدای دوره افزایش قابل ملاحظه‌ای داشته است. به طوری که درآمد کل از رشد ۶/۷ در سال ۱۹۹۹ به رشد ۱۶/۹ در سال ۲۰۱۳ و درآمد سرانه نیز از ۵/۵ به ۱۵/۱ درصد افزایش داشته است. نمودار (۱۱) روند تغییرات رشد درآمد سرانه در ازبکستان را نشان می‌دهد.

نمودار ۱۱- رشد درآمد سرانه در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۹-۲۰۱۳

همانطور که نمودار (۱۱) نشان می‌دهد رشد درآمد سرانه طی دوره ۱۹۹۹-۲۰۱۳، تا حدودی نوسان داشته با این وجود از سال ۲۰۰۴ به بعد به غیر از سال ۲۰۰۸، رشد درآمد مثبت بوده و در مجموع از یک روند افزایشی برخوردار بوده است.

در جدول (۵)، درآمد سرانه کشاورزان ازبکستان آمده است. در اینجا درآمد سرانه کشاورزان از تقسیم ارزش افزوده بخش کشاورزی بر شاغلان این بخش بدست آمده است. در واقع منظور همان ارزش افزوده به ازای هر نفر نیروی کار بخش کشاورزی است که به عنوان نماینده درآمد سرانه بخش در نظر گرفته شده است. با توجه به جدول، درآمد سرانه کشاورزان ازبکستان سالانه افزایش قابل ملاحظه ای داشته است به طوری که به طور متوسط طی دوره ۱۹۹۸-۲۰۱۳، سالانه ۵/۷ درصد درآمد کشاورزان افزایش یافته است همچنین در سال ۲۰۱۳ درآمد سرانه کشاورزان برابر با ۲۳۵۱/۵ دلار بوده که نسبت به سال ۱۹۹۸، حدود ۲/۵ برابر شده است. نمودار (۱۲) روند رشد درآمد سرانه کشاورزان ازبکستان را نشان می‌دهد.

نمودار ۱۲- رشد درآمد سرانه کشاورزی در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۸-۲۰۱۳

چنانچه نمودار نشان می‌دهد درآمد سرانه کشاورزان ازبکستان در همه سال‌های مورد بررسی از یک رشد مثبت برخوردار بوده و این رشد مثبت روند افزایشی هم داشته است. با این حال بیشترین رشد درآمد در سال ۲۰۰۴ (۹/۸ درصد) و کمترین رشد هم مربوط به سال ۲۰۰۰ (۲/۵ درصد) گزارش شده است. شاخص جینی که بیانگر وضعیت توزیع درآمد است و هرچه به صفر نزدیکتر باشد توزیع برابر و عادلانه‌تر و هرچه به ۱۰۰ نزدیک باشد توزیع ناعادلانه‌تر را نشان می‌دهد، به طور میانگین برای ازبکستان ۳۷/۲ درصد بوده که بایستی جهت توزیع عادلانه و برابرتر، بهبود یابد.

۲-۶- مخارج کل مصرفی و سرانه خانوار در ازبکستان

منظور از مخارج مصرفی خانوارها، ارزش بازاری همه کالاها و خدماتی است که توسط خانوارها خریداری می‌شود. جدول (۶) مخارج کل مصرفی خانوارها و سرانه مخارج مصرف و سهم این مخارج از درآمد کل را نشان می‌دهد.

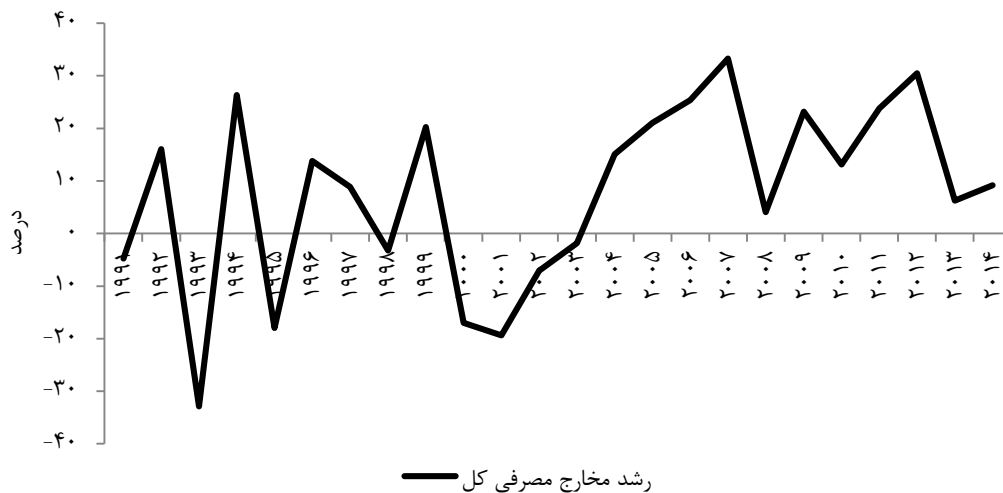
جدول ۶- مخارج مصرفی کل و سرانه خانوار در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۲-۱۹۷۰

سهم مخارج مصرفی از درآمد سرانه	مخارج مصرفی سرانه		کل مخارج مصرفی خانوار			دوره
	رشد (%)	جاری (دلار)	سهم از GDP (%)	رشد (%)	جاری (میلیارد دلار)	
۸۳/۰۶	-۶/۷	۴۰۹/۵	۶۲/۸	-۴/۷	۸/۴	۱۹۹۰
۷۰/۶	۷/۴	۱۱۶۸/۳	۵۷/۳	۹/۲	۳۵/۹	۲۰۱۴
	۵/۹	۴۷۳/۳	۵۵/۷	۷/۷	۱۲/۶	میانگین دوره

ماخذ: بانک جهانی (۲۰۱۵)

کل مخارج مصرفی خانوار در ازبکستان به طور متوسط ۵۵/۷ درصد از تولید ناخالص داخلی این کشور را شامل می شود. به بیان دیگر ۴۴ درصد بقیه GDP از منظر مخارج مربوط به مخارج دولت، سرمایه گذاری بنگاه ها و خالص صادرات است. مقدار مخارج مصرفی کل خانوارها در سال ۲۰۱۴ نسبت به سال ۱۹۹۰ افزایش قابل توجهی داشته اما رشد آن روند کاهشی داشته است (نمودار ۱۳). به طوری که مخارج سرانه مصرفی در سال ۲۰۱۴ نسبت به سال ۱۹۹۰ بیش از چهار برابر شده است این امر نشان دهنده افزایش سهم تقاضای خانوارها و همچنین بالا بودن سهم آن در تقاضای کل اقتصاد ازبکستان است. همچنین سهم مخارج مصرفی از درآمد سرانه از ۸۳ درصد به ۷۰/۶ درصد کاهش یافته است.

نمودار (۱۳) روند رشد مخارج مصرفی کل در ازبکستان را نشان می دهد. همانطور که از نمودار مشخص است مخارج مصرفی از رشد افزایشی طی دوره مورد بررسی برخوردار بوده اند. همچنین از سال ۲۰۰۳ به بعد اگرچه رشد مخارج مصرفی نوساناتی داشته اما تا آخر دوره منفی نشده و همواره مثبت بوده است. وجود رشد مثبت در مخارج مصرفی خانوار بیانگر فعال بودن طرف تقاضای اقتصاد ازبکستان است. از طرفی کاهش سهم مخارج مصرفی خانوار از درآمد سرانه نشان دهنده وضعیت رو به بهبود خانوارها از نظر درآمدی است.

نمودار ۱۳- رشد مخارج مصرفی کل خانوار در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۱-۲۰۱۴

در مجموع مخارج مصرفی خانوار، آنچه بیشتر به امنیت غذایی مرتبط است سهم مخارج مواد غذایی و خوراکی خانوار از کل مخارج مصرفی است که در سال ۲۰۱۴ در ازبکستان حدود ۳۴/۷ درصد از کل مخارج مصرفی خانوار را تشکیل داده است.

۲-۷- امنیت غذایی و الگو و فرهنگ غذای در ازبکستان

بنابر تعریف سازمان ملل در سال ۱۹۸۶، امنیت غذایی را دسترسی همه مردم به غذای کافی در تمام اوقات برای داشتن یک جسم سالم می‌دانند. طبق این تعریف موجود بودن غذا، دسترسی به غذا و پایداری در دریافت غذا سه عنصر اصلی می‌باشند. امنیت غذایی به دسترسی همه افراد یک جامعه، در تمام ادوار عمر به غذای کافی و سالم برای داشتن زندگی سالم و فعال گفته می‌شود و درآمد خانوار از عوامل مهم در تامین امنیت غذایی در یک نظام اجتماعی می‌باشد. عامل مهم دیگر در تامین امنیت غذایی جامعه، ذائقه و دانش تغذیه‌ای خانواده‌ها در نحوه تخصیص بودجه برای تهیه بهترین نوع غذای در دسترس و چگونگی تقسیم غذا در خانواده می‌باشد. امنیت غذایی زمانی تامین می‌شود که سرانه سبد غذایی خانواده به صورت صحیح انتخاب و تهیه شود، برای افراد

خانواده کافی و به صورت صحیح طبخ شود تا عناصر و مواد غذایی سالم و صحیح به سلول‌ها و اندام‌های بدن برسد.

پنجیدگی برآورد امنیت غذایی بیش از تعریف و تحلیل است. در سطح جهانی معمولاً از شاخص‌هایی چون نسبت عرضه سرانه غذا به غذای مورد نیاز، شاخص خودکفایی و شاخص تغییرات در تولید و مصرف که پایداری در عرضه غذا را نشان می‌دهد، شاخص فقر غذایی، شاخص تراز غذایی خانوار استفاده می‌شود. یکی از شاخص‌های مهم در محاسبه امنیت غذایی که صندوق توسعه بین‌المللی کشاورزی (IFAD) از آن استفاده می‌کند شاخص امنیت غذایی (FSI) است. این شاخص از ترکیب شاخص‌های عرضه سرانه کالری در روز نسبت به کالری مورد نیاز (x_1)، میزان رشد سالیانه عرضه انرژی در روز (x_2)، شاخص تولید محصولات غذایی (x_3)، شاخص خودکفایی (x_4)، تغییرات در تولید (x_5) و تغییرات در مصرف (x_6) بدست می‌آید.

$$FSI=0.77[\{x_1/(1+x_6)\}(1+x_2)^n]+0.23[x_4\{x_3/(1+x_5)\}]$$

بر اساس رتبه بندی انجام شده در سال ۲۰۱۴ بر اساس این شاخص، کشور ازبکستان رتبه ۶۴ در بین ۱۰۹ کشور با کسب ۵۳/۶ از ۱۰۰ امتیاز را دارا بوده است. جدول زیر فاکتورهای مربوط به محاسبه این شاخص در سال ۲۰۱۴ برای کشور ازبکستان را نشان می‌دهد (foodsecurityindex.eiu.com, 2015).

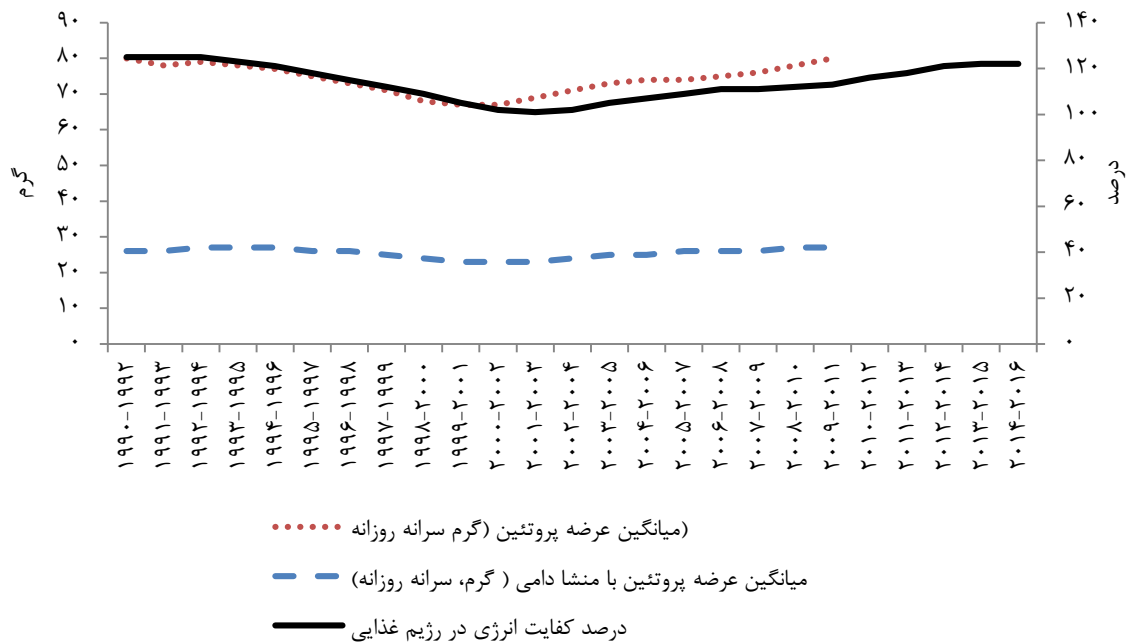
جدول ۷- فاکتورهای مربوط به شاخص امنیت غذایی ازبکستان در سال ۲۰۱۴

مقدار	واحد	عوامل
۱- توانایی مالی		
۳۴/۷	% از کل مخارج مصرفی	۱-۱- مصرف مواد غذایی به عنوان سهمی از هزینه خانوار
۱۴/۱	% از کل جمعیت با درآمد \$۲ در روز (PPP)	۲-۱- نسبت جمعیت زیر خط فقر جهانی
۳۷۳۰	\$ آمریکا	۳-۱- تولید ناخالص داخلی سرانه (PPP)
۱۹/۲	%	۴-۱- تعرفه واردات محصولات کشاورزی
۲	ارزیابی کیفی (۴-۰)	۵-۱- درصد برنامه های ایمنی غذایی خالص
۲	ارزیابی کیفی (۴-۰)	۶-۱- دسترسی کشاورزان به منابع مالی
۲- دسترسی		
۱-۲- عرضه کافی		
۲۶۱۸	کیلو کالری/ سرانه/ روزانه	۱-۱-۲- متوسط عرضه غذا
۲	ارزیابی کیفی (۲-۰)	۲-۱-۲- وابستگی به کمک های غذایی خیریه

۱	رتبه بندی از ۱-۹	۲-۲-مخارج عمومی بر R&D کشاورزی
		۳-۲-زیرساخت های کشاورزی
۱	ارزیابی کیفی (۲-۰)	۱-۳-۲-وجود تسهیلات کافی ذخیره محصولات کشاورزی
۱	ارزیابی کیفی (۴-۰)	۲-۳-۲-زیرساخت های جاده ای
۰	ارزیابی کیفی (۴-۰)	۳-۳-۲-زیرساخت های بندری
۰/۰۵	انحراف معیار	۴-۲-نوسانات تولیدات کشاورزی
۸۰	رتبه ۱۰۰، ۱۰۰-۰ بالاترین ریسک	۵-۲-ریسک های ثبات سیاسی
۴	رتبه ۴، ۴-۰ بالاتری ریسک	۶-۲-فساد
۵/۷	GDP (% تغییر واقعی) منهای رشد نرخ رشد شهری	۷-۲-ظرفیت جذب شهری
۱/۶	کل ضایعات/ مقدار کل عرضه داخلی (تن)	۸-۲-ضایعات غذایی
۳- کیفیت و امنیت		
۱-۳- تنوع رژیم غذایی		
۴۲	%	۲-۳-استانداردهای تغذیه ای
۰	ارزیابی کیفی (۱-۰)	۱-۲-۳-دستوالعمل های ملی غذایی
۰	ارزیابی کیفی (۱-۰)	۲-۲-۳-برنامه و استراتژی تغذیه ملی
۱	ارزیابی کیفی (۱-۰)	۳-۲-۳-کنترل مواد غذایی و نظارت
۳-۳-دسترسی به ریزمغذی ها		
۲	ارزیابی کیفی (۲-۰)	۱-۳-۳-دسترسی به ویتامین A
۱/۹	گرم/شخص/روز	۲-۳-۳-دسترسی به آهن با منشا حیوانی
۸/۰	گرم/شخص/روز	۳-۳-۳-دسترسی به آهن با منشا گیاهی
۵۹/۷	گرم	۴-۳-مقدار پروتئین
۳-۵-ایمنی غذایی		
۱	ارزیابی کیفی (۱-۰)	۱-۵-۳-اژانس برای اطمینان از ایمنی و سلامت غذایی
۸۰/۹	%	۲-۵-۳-درصد جمعیت با دسترسی به آب لوله کشی
۲	ارزیابی کیفی (۲-۰)	۳-۵-۳-وجود بخش رسمی مواد غذایی
۴- متغیرهای زمینه		
۱-۴-شیوع سوء تغذیه		
۵/۷	%	۱-۱-۴-درصد بچه های از رشد بازمانده
۱۹/۶	%	۲-۱-۴-درصد بچه های کم وزن
۳۸	کیلوکالری/فرد/روز	۲-۴-شدت محرومیت غذایی
۰/۶۵۴	رتبه ۱-۰	۳-۴-شاخص توسعه انسانی
N/A	رتبه ۱-۰	۴-۴-شاخص شکاف جنسیتی جهانی
۱/۷	رتبه ۱۰، ۱۰-۰، بیشترین دموکراسی	۵-۴-شاخص دموکراسی EUI
۱۷/۳	%	۶-۴-شیوع چاقی

ماخذ: global food security index, foodsecurityindex.eiu.com

همانطور که جدول نشان می‌دهد و وضعیت کشور ازبکستان از نظر همه عوامل مربوط به امنیت غذایی متوسط ارزیابی می‌شود. به منظور بررسی دقیقتر، نمودار (۱۴) روند عرضه کالری و پروتئین دریافتی در ازبکستان در طول زمان را نشان می‌دهد. منظور از کفایت انرژی در نمودار مقدار انرژی مورد نیاز دریافتی در هر رژیم غذایی را نشان می‌دهد که اگر بیشتر از ۱۰۰ باشد نشان دهنده دریافت بالاتر انرژی از حد مورد نیاز بدن است.

نمودار ۱۴- میانگین عرضه انرژی و پروتئین در ازبکستان دوره ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۱

همانطور که نمودار نشان می‌دهد مردم ازبکستان در رژیم غذایی خود تقریباً در حد مورد نیاز بدن انرژی دریافت می‌کنند. چنانچه به طور متوسط در هر رژیم غذایی حدود ۱۱۴ درصد انرژی دریافت می‌کنند که ۱۴ درصد بیشتر از حد کفایت و نیاز بدن است. میانگین عرضه پروتئین برای هر فرد در روز ۷۴/۱۵ گرم و عرضه روزانه برای هر فرد پروتئین دامی نیز ۲۵/۴ گرم در هر روز طی دوره مورد بررسی (۱۹۹۰-۲۰۱۱) بوده است (محاسبات تحقیق و FAO). نکته مورد توجه این است که روند عرضه پروتئین و درصد کفایت انرژی از ابتدای دوره تا سال ۲۰۰۲ روند کاهشی و بعد روند افزایشی داشته است. علاوه بر این، بررسی‌ها نشان می‌دهد سهم غلات از کل

انرژی دریافتی به طور میانگین حدود ۶۰ درصد طی دوره ۲۰۱۲-۱۹۹۰ بوده و لذا سهم بالایی را تشکیل می دهد (محاسبات تحقیق و FAO).

۳- بررسی متغیرهای زیر بخش های کشاورزی

در این قسمت مقدار تولید، واردات و صادرات محصولات زراعی، باغی و دامی کشور ازبکستان، تراز تجاری بخش کشاورزی و قوانین تجارت خارجی و به طور ویژه تولید و تجارت پنبه این کشور بررسی می شود.

۳-۱- تولید محصولات کشاورزی

کشور ازبکستان یک کشور خودکفا در تولید محصولات کشاورزی است و امنیت غذایی در این کشور به طور کامل تامین شده است. شرایط اقلیمی مناسب برای تولید همه نوع محصولات کشاورزی وجود دارد. حدود ۲۰/۵ میلیون هکتار زمین کشاورزی در این کشور وجود دارد که ۳/۴ میلیون هکتار آن آبیاری می شوند. تولیدات کشاورزی ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲، رشد قابل توجهی داشته است به طوری که تولید غلات ۳/۵ برابر، میوه ها ۳/۱، سبزیجات ۲/۳ برابر، گوشت ۲ برابر، شیر ۲ برابر و تخم مرغ ۲/۳ برابر شده است. در دوره ۲۰۱۲-۱۹۹۶ تولید سرانه سبزیجات ۲ برابر، تولید میوه ها ۲/۵ و تولید سیب زمینی ۴ برابر شده است طی این دوره تولید مواد غذایی سرانه در ازبکستان بیش از استاندارد های بیان شده توسط WHO^۱ بوده است. سهم بخش خصوصی در تولید محصولات کشاورزی ازبکستان در سال ۲۰۱۲، حدود ۹۸ درصد بوده است.

^۱ World Health Organization

۳-۱-۱- مقدار تولید محصولات زراعی و باغی

میانگین تولید گروه‌های عمده محصولات زراعی و باغی شامل غلات، میوه‌ها، محصولات روغنی، ریشه‌های نشاسته‌دار و سبزیجات طی سال‌های ۲۰۱۳-۱۹۹۲ در جدول (۸) آمده است.

جدول ۸- میانگین تولید گروه‌های محصولات زراعی و باغی ازبکستان (هزار تن)

دوره	غلات	میوه‌ها	محصولات* روغنی	ریشه‌های نشاسته‌دار	سبزیجات و هندوانه	پنبه وش	پنبه دانه
ابتدای دوره ۱۹۹۲	۲۱۷۷/۶	۱۱۵۳/۲	۴۰۱/۸	۳۶۵/۳	۴۳۸۰/۷	۱۲۷۴	۲۴۵۱/۵
انتهای دوره ۲۰۱۳	۷۷۴۲/۲	۳۵۸۱/۵	۳۲۶/۶	۲۲۰۵/۴	۱۰۰۴۲/۲	۱۰۹۴	۱۸۸۵
میانگین دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲	۵۲۲۲/۱	۱۷۲۹/۳	۳۵۰/۷	۱۰۱۱/۶	۴۸۵۳/۵	۱۱۳۳/۵	۲۱۰۹/۲
نسبت سال ۲۰۱۳ به سال ۱۹۹۲	۳/۵	۳/۱	۰/۸۱	۶/۰۳	۲/۳	۰/۸۵	۰/۷۵

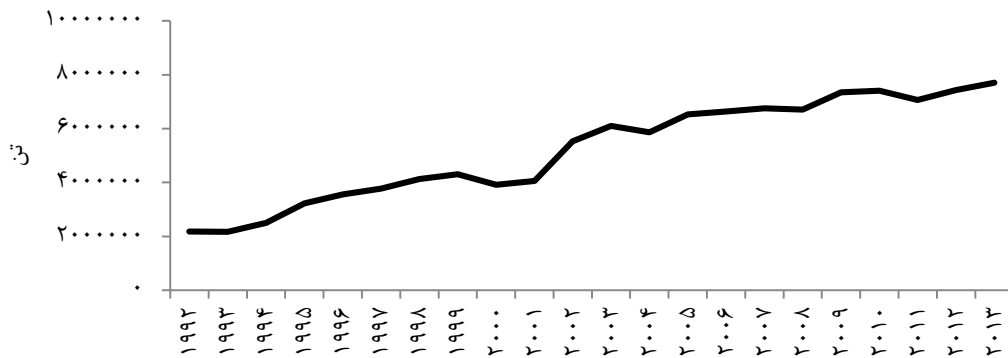
مأخذ: سازمان خواربار و کشاورزی (۲۰۱۳) و محاسبات تحقیق

* محصولات روغنی هم دانه‌های روغنی که یک ساله هستند و هم گیاهان چندساله مانند میوه‌ها، آجیل‌ها و غیره که در تولید روغن‌های خوراکی و صنعتی استفاده می‌شوند، را شامل می‌شود. برای مثال شامل سویا، بادام زمینی یا پوست، نارگیل، روغن نخل، زیتون، اجیل karite، دانه کرچک، دانه آفتاب گردان، papeseed، اجیل Tung، دانه گلرنگ، دانه کنجد، دانه خردل، دانه خشخاش، دانه خربزه، دانه درخت پیه، میوه درخت ابریشم، پنبه دانه، دانه کتان، شاهدانه و سایر دانه‌های روغنی

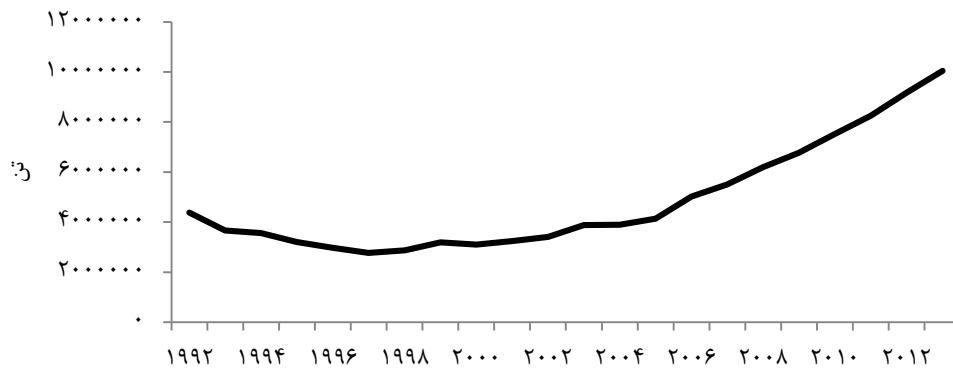
با توجه به جدول (۸)، تولید همه گروه‌های کالایی در ازبکستان به جز محصولات روغنی طی دوره مورد بررسی افزایش داشته است. بیشترین افزایش مربوط به تولید ریشه‌های نشاسته‌دار بوده و بعد از آن غلات و میوه‌ها قرار داشته‌اند. به طوری که مقدار تولید ریشه‌های نشاسته‌دار در سال ۲۰۱۳، ۶/۰۳ برابر، تولید غلات ۳/۵ برابر و تولید میوه‌ها ۳/۱ برابر نسبت به مقدار تولید در سال ۱۹۹۲ شده است. میانگین تولید گروه‌های کالایی غلات، میوه‌ها، محصولات روغنی، ریشه‌های نشاسته‌دار و سبزیجات در دوره مورد بررسی به ترتیب ۵۲۲۲/۱، ۱۷۲۹/۳، ۳۵۰/۷، ۱۰۱۱/۶ و ۴۸۵۳/۵ هزار تن بوده است.

با توجه به اهمیت تولید و صادرات پنبه در ازبکستان، در جدول (۸) مقدار تولید پنبه وش و پنبه دانه نیز ارائه شده است. همانطور که جدول نشان می‌دهد مقدار تولید این محصول در سال ۲۰۱۳ نسبت به سال ۱۹۹۲،

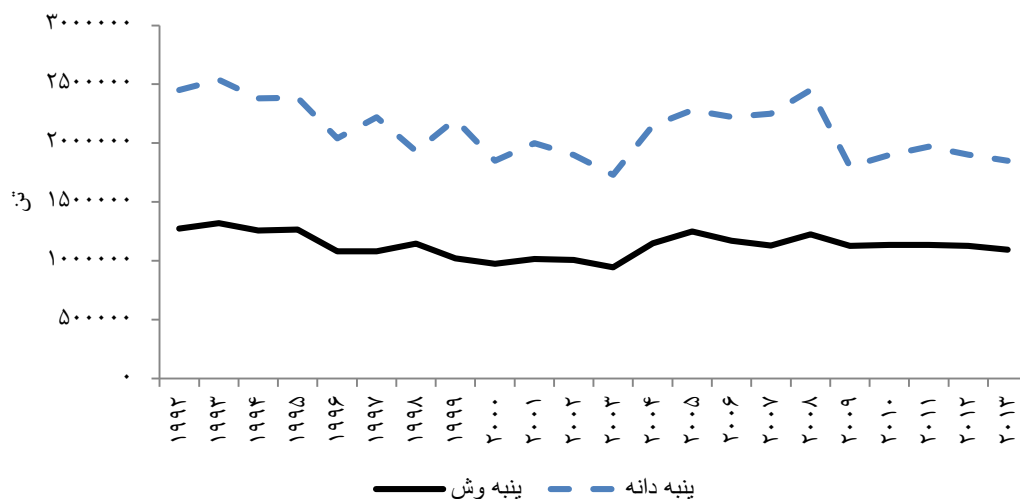
کاهش یافته است. همچنین میانگین مقدار تولید برای پنبه و ش، ۱۱۳۳/۵ هزار تن و برای پنبه دانه ۲۱۰۹ هزار تن محاسبه شده است. بنابراین بیشترین میانگین تولید محصولات در ازبکستان مربوط به غلات، سبزیجات و هندوانه و پنبه دانه بوده است. در نمودار های زیر روند تولید این سه گروه محصول ارائه شده است.

نمودار ۱۵- روند تولید غلات در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۳

نمودار ۱۶- روند تولید سبزیجات و هندوانه در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۳

نمودار ۱۷- روند تولید پنبه در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۳

با توجه به اهمیت غلات و همچنین روند افزایشی تولید این محصولات در جدول زیر مقدار تولید اقلام مهم این گروه کالایی و سهم هر کدام از کل تولید غلات طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۳ آمده است. لازم به ذکر است گروه محصولی غلات شامل گندم، جو، برنج، ذرت، یولاف، چاودار، سورگوم و ارزن می شود.

جدول ۹- میانگین تولید انواع غلات در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۴ (هزار تن)

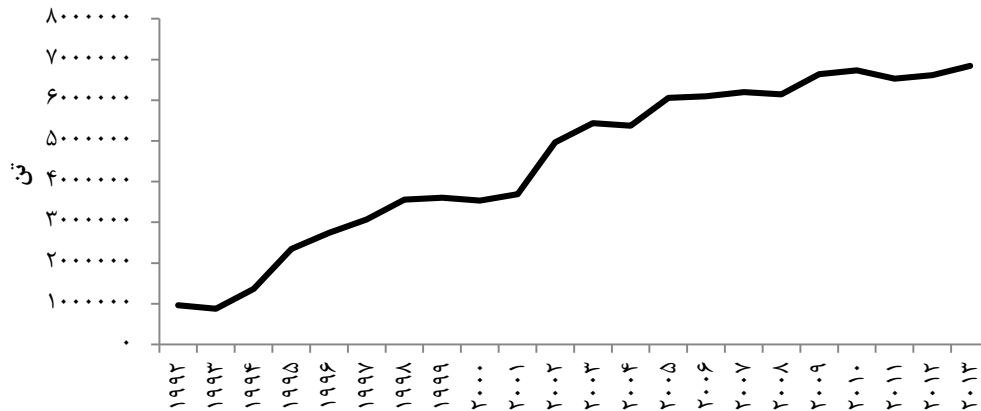
دوره	گندم	ذرت	برنج	جو	سورگوم
ابتدای دوره ۱۹۹۲	۹۶۴	۳۶۷/۲	۵۳۸/۹	۲۸۶/۶	۱۱/۹
انتهای دوره ۲۰۱۴	۶۹۵۶	۳۶۸	۳۵۰/۵	۱۴۰	۷
میانگین دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۴	۴۶۲۳/۱	۲۲۱	۲۸۹/۸	۱۶۶/۸	۱۲/۳
میانگین سهم از کل غلات (%) ۱۹۹۲-۲۰۱۴	۸۶/۶	۴/۱	۵/۴	۳/۱	۰/۲۳
نسبت سال ۲۰۱۴ به سال ۱۹۹۲	۷/۲	۱	۰/۶	۰/۴۸	۰/۵۸

مأخذ: سازمان خوار و بار جهانی (۲۰۱۳) و محاسبات تحقیق

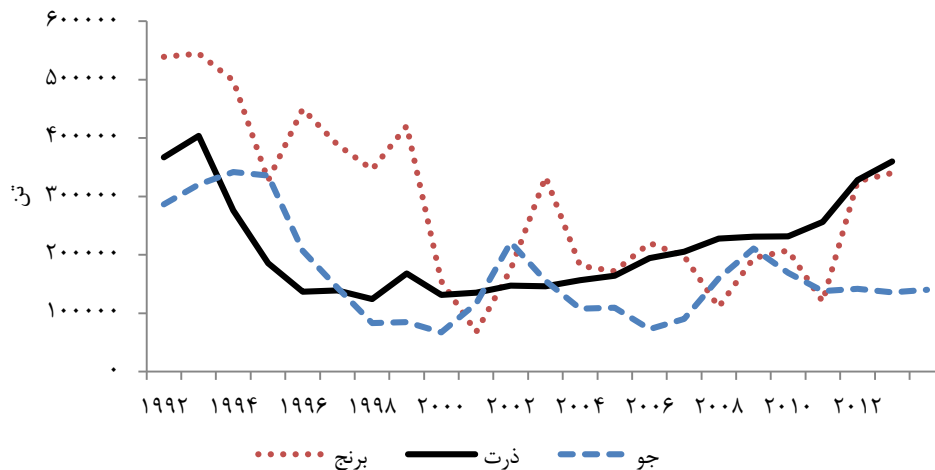
با توجه به جدول (۹) تولید همه محصولات عمده گروه غلات به جز گندم و ذرت طی دوره مورد بررسی روند کاهشی داشته است. به طوری که در سال ۲۰۱۳ نسبت به سال ۱۹۹۲، تولید برنج، جو و سورگوم تقریباً نصف شده است در حالی که تولید ذرت بدون تغییر و مقدار تولید گندم ۷ برابر شده است. بنابراین ملاحظه

می شود که تمرکز بر افزایش تولید گندم به جای سایر غلات بوده است. میانگین تولید گندم طی دوره مورد بررسی ۴۶۲۳ هزار تن بسیار بالاتر از میانگین تولید سایر غلات شامل ذرت ۲۲۱ هزارتن، برنج ۲۸۹ هزار تن، جو ۱۶۶ هزار تن و سورگوم ۱۲ هزار تن بوده است.

بررسی سهم محصولات در کل غلات نیز نشان می دهد که بیشترین سهم غلات تولیدی ازبکستان مربوط به گندم با ۸۶/۶ درصد بوده که تقریباً کل غلات تولیدی را شامل می شود. بعد از گندم، برنج با سهم ۵/۴ درصد، و ذرت با سهم ۴/۱ درصد و جو هم با سهم ۳/۱ درصد در رده های دوم تا چهارم قرار دارد. نمودارهای زیر روند تولید محصولات مورد بررسی را نشان می دهد.

نمودار ۱۸-روند تولید گندم در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۴

نمودار ۱۹-روند تولید برنج، جو و ذرت در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۴

همانطور که نمودارها نشان می‌دهد تولید گندم از رشد فزاینده ای طی دوره برخوردار بوده است در حالی که برنج و جو روند کاهشی در تولید داشته اند همچنین تولید ذرت تقریباً تا سال ۲۰۰۰ کاهشی و از آن به بعد با شیب ملایم افزایش یافته است.

۳-۱-۲- تولید محصولات دامی

سهم بخش دام در تولید ناخالص کشاورزی ازبکستان ۴۲/۲ درصد است. کشور ازبکستان اولین مکان تولید گو سفند قره گل و سومین جایگاه در تولید پوست این نوع گو سفند را دارا است. طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲ تولید گوشت قرمز ۲ برابر، تخم مرغ ۲/۳ برابر و شیر ۲ برابر شده است.

جدول (۱۰) مقدار تولید محصولات دامی در کل و انواع مختلف این محصولات را نشان می‌دهد.

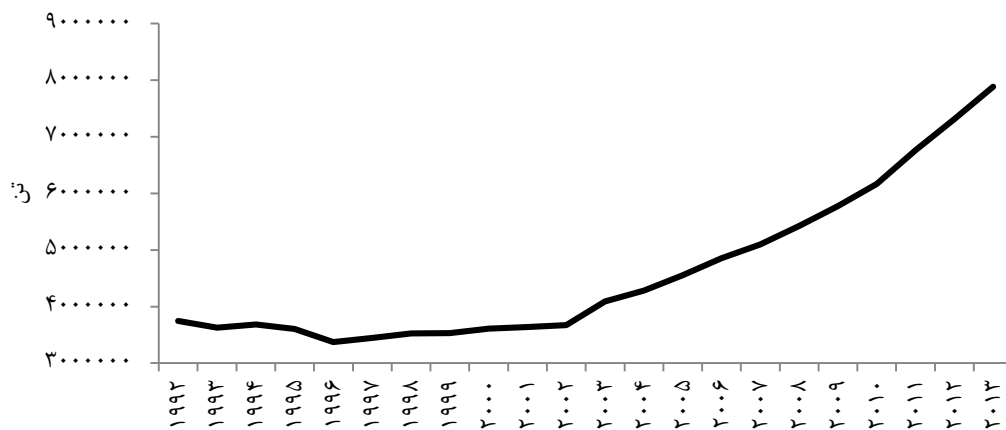
جدول ۱۰- مقدار تولید انواع محصولات دامی در ازبکستان (هزارتن)

دوره	گوشت قرمز		گوشت مرغ	تخم مرغ	شیر		دوره
	گو سفند و بز	خوک			کل	گاو	
ابتدای دوره (۱۹۹۲)	۳۲۳/۳	۳۶/۱	۳۸/۸	۱۰۶/۸	۳۷۴۵/۲	۳۶۷۹/۲	۶۶
انتهای دوره (۲۰۱۳)	۸۱۳	۲۶	۳۳	۲۵۰/۵	۷۸۸۴/۷	۷۸۲۲	۶۱/۸
میانگین دوره	۵۰۰/۲	۱۷/۶	۲۱/۸	۱۱۴/۸	۴۶۲۱/۸	۴۵۶۳/۷	۵۷/۹
میانگین سهم از کل (%)	۷۹/۷۶	۲/۸	-	-	-	۹۸/۷	۱/۳

مأخذ: سازمان خوار و بار جهانی (۲۰۱۵) و محاسبات تحقیق

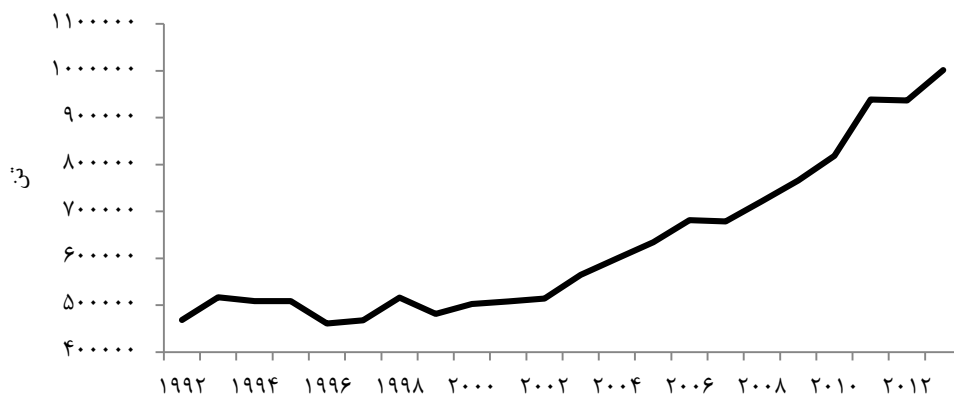
با توجه به جدول (۱۰)، میانگین تولید گوشت قرمز در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲، ۶۲۷/۱ هزارتن بوده است که از این مقدار حدود ۷۹/۷ درصد مربوط به گوشت گاو با میانگین ۵۰۰/۲ هزارتن و ۱۳/۳ درصد مربوط به گوشت گو سفند و بز با میانگین تولید ۸۳/۵ هزارتن بوده است. میانگین تولید گوشت خوک، ۱۷/۶ هزارتن طی دوره مورد بررسی بوده که سهمی برابر با ۲/۸ درصد از کل تولید گوشت قرمز را داشته است. تولید گوشت مرغ

در ازبکستان در سال ۲۰۱۳ حدود ۳۳ هزار تن بوده که نسبت به سال ۱۹۹۲، ۵ هزار تن کاهش داشته است. در رابطه با تخم مرغ، مقدار تولید در سال ۲۰۱۳، ۲۵۰/۵ هزار تن گزارش شده که ۲/۳ برابر نسبت به سال ابتدای دوره (۱۹۹۲) بوده است. تولید شیر نیز مانند سایر محصولات دامی در ازبکستان طی دوره مورد بررسی روند افزایشی داشته است. میانگین تولید در این دوره ۴۶۲۱/۸ هزار تن بوده است که بیشترین سهم آن مربوط به تولید شیر تازه گاو است. به طوری که میانگین تولید شیر گاو حدود ۴۵۶۳/۷ هزار و سهم آن از کل تولید ۹۸/۷ درصد می باشد. سهم تولید شیر بز ۱/۳ درصد با توجه به جدول بدست آمده است. نمودار (۲۰) روند تولید محصولات دامی مورد بررسی طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲ را نشان می دهد.

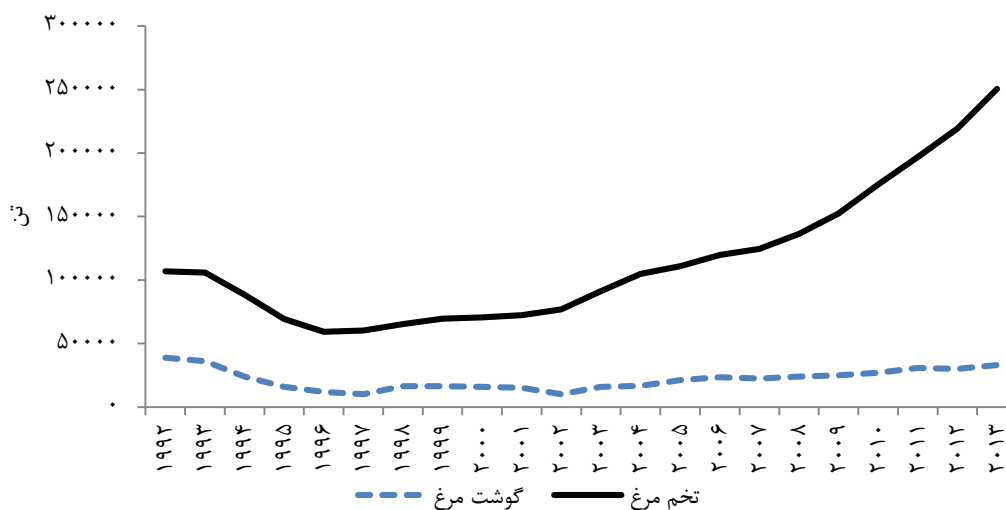

نمودار ۲۰ - روند مقدار تولید شیر در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲

همانطور که نمودار (۲۰) نشان می دهد تولید شیر در کشور ازبکستان تا سال ۲۰۰۲ تقریباً روند ثابتی داشته و از این سال به بعد مقدار تولید روند افزایشی با شیب مثبت به خود گرفته است. نمودارهای (۲۱ و ۲۲) روند تولید گوشت قرمز، گوشت مرغ و تخم مرغ را نشان می دهند.

نمودار ۲۱- روند تولید گوشت قرمز در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۳

نمودار ۲۲- روند تولید گوشت مرغ و تخم مرغ در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۳

تولید گوشت قرمز و گوشت مرغ در ازبکستان تا سال ۲۰۰۲ روند تقریباً ثابتی داشته است از این سال به بعد مقدار تولید رشد افزایشی داشته و تولید گوشت مرغ به حدود ۲۵۰ هزار تن و گوشت قرمز به ۱ میلیون تن در سال ۲۰۱۳ رسیده است. در رابطه با تخم مرغ، تولید از روند تقریباً ثابتی با افزایش جزئی در سال های آخر دوره مورد بررسی (۱۹۹۲-۲۰۱۳) برخوردار بوده است.

۳-۲- واردات و صادرات محصولات کشاورزی

علاوه بر پنبه که از محصولات اصلی صادراتی کشور ازبکستان در بخش کشاورزی است، ابریشم، میوه و سبزیجات نیز از اقلام عمده صادراتی محسوب می شوند. انگور، خربزه، گوجه فرنگی، خرما، انار، انواع سبزیجات، زردآلو، لوبیا، هلو، گیلاس، خیار، کشمش، گردو و زردآلو مهمترین میوه های صادراتی ازبکستان هستند. در سال ۲۰۱۱ حدود ۱ میلیون تن میوه و سبزی صادر شده است که سهم میوه و سبزیجات تازه از کل صادرات این گروه ۷۴ درصد، میوه و سبزیجات فراوری شده ۵/۵ درصد، میوه های خشک ۱۲/۵ و سهم لوبیا ۷/۹ درصد بوده است. ۸۵/۷ درصد از میوه و سبزیجات صادراتی ازبکستان در این سال به کشورهای CIS^۲، ۱۱/۹ درصد به کشورهای آسیایی صادر شده است. در کشور ازبکستان ۱۴۵ واحد کسب و کار در بخش فراوری میوه و سبزی فعالیت می کنند. مهمترین واردات محصولات کشاورزی ازبکستان نیز غلات و شکر هستند.

۳-۲-۱- مقدار و ارزش واردات محصولات زراعی و باغی

در این قسمت به بررسی روند صادرات و واردات محصولات زراعی و باغی ازبکستان پرداخته می شود. جدول (۱۱) مقدار و ارزش واردات گروه های کالایی مختلف در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۶ را نشان می دهد.

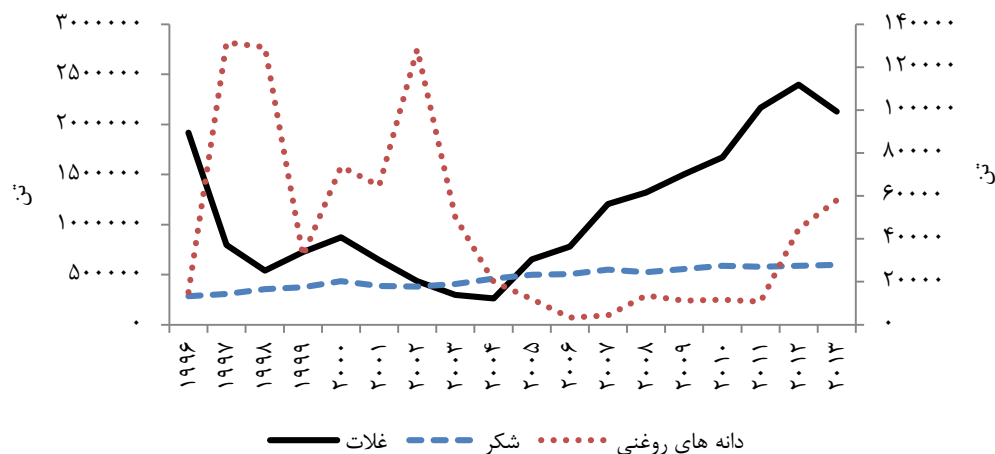
جدول ۱۱- میانگین مقدار و ارزش واردات گروه های محصولات زراعی و باغی ازبکستان (هزار تن- میلیون ریال)

دوره	غلات		میوه ها و سبزیجات		دانه های روغنی		شکر*		پنبه (وش)	
	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش
ابتدای دوره ۱۹۹۶	۱۹۱/۲	۳۶۸/۱	۱۵	۶۶/۹	۴/۵	۲۸۳/۷	۱۰۹/۹	۲/۶	۱/۶	۱/۶
انتهای دوره ۲۰۱۳	۱۲۲۹	۴۴۸/۲	۵۸	۲۵/۲	۳۴/۴	۵۹۶/۶	۱۸۰	۰/۲۲	۰/۱۲	۰/۱۲
میانگین دوره ۱۹۹۶-۲۰۱۳	۱۱۲/۱	۲۱۱/۴	۴۵/۲	۲۸/۲	۱۴/۶	۴۶۵/۱	۱۳۲/۵	۱/۱	۰/۶	۰/۶
نسبت سال ۲۰۱۳ به سال ۱۹۹۶	۱/۱	۱/۲	۱/۹	۰/۶۹	۴/۶	۱/۳	۱/۵	۰/۲۱	۰/۱۱	۰/۱۱

مأخذ: سازمان خواربار و کشاورزی (۲۰۱۵) و محاسبات تحقیق * شامل شکر خام و تصفیه شده است.

² Commonwealth of Independent States

بررسی مقدار و ارزش واردات گروه های کالایی مختلف در ازبکستان نشان می‌دهد. مقدار و ارزش واردات همه گروه های کالایی به جز میوه و سبزیجات و پنبه در سال ۲۰۱۳ نسبت به سال ۱۹۹۶ افزایش داشته است. به طوری که مقدار واردات غلات حدود ۱/۱، دانه های روغنی ۱/۹ و شکر ۱/۳ برابر شده است. از نظر ارزش واردات، بیشترین مقدار ارزش واردات سال ۲۰۱۳ نسبت به ۱۹۹۶ مربوط به گروه میوه‌ها و سبزیجات بوده که حدود ۴/۶ برابر شده است. بعد از آن بیشترین نسبت مربوط به شکر و حدود ۱/۵ برابر است. میانگین مقدار واردات در کل دوره ۱۹۹۶-۲۰۱۳، برای غلات، دانه های روغنی، شکر و پنبه به ترتیب ۱۱۲۹، ۴۵/۲ و ۴۶۵/۱ و ۰/۶ هزارتن بوده است. بنابراین بیشترین مقدار واردات ازبکستان مربوط به غلات و شکر می‌باشد. نمودار زیر روند واردات غلات، دانه های روغنی و شکر را نشان می‌دهد.

نمودار ۲۳- روند واردات غلات، دانه های روغنی و شکر در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۶-۲۰۱۳

روند واردات غلات و دانه های روغنی طی دوره مورد بررسی روندی بسیار پر نوسان بوده است. به طوری که واردات غلات تقریباً تا سال ۲۰۰۴ به جز افزایشی که در سال ۱۹۹۸-۲۰۰۰ داشته از روندی کاهشی برخوردار بوده است و از این سال به بعد تا سال ۲۰۱۲ از رشد فزاینده برخوردار شده است. واردات دانه های روغنی تا سال ۲۰۰۲ با افزایش و کاهش های شدیدی روبرو بوده است سپس تا سال ۲۰۰۷ روند کاهشی را طی کرده و طی

دوره ۲۰۰۸-۲۰۱۱ مقدار واردات در سطح پایینی ثابت باقی مانده است. از سال ۲۰۱۲ واردات دانه های روغنی ازبکستان افزایش یافته است. در خصوص روند واردات شکر، بدون نوسان از یک روند افزایشی ملایم برخوردار بوده است. به طوری که مقدار واردت از ۲۸۳ هزارتن در سال ۱۹۹۶ به ۵۹۶ هزارتن در سال ۲۰۱۳ افزایش یافته است.

در جدول (۱۲) سهم ارزش واردات هر یک از گروه های کالایی از ارزش واردات کل تولیدات کشاورزی ازبکستان آمده است.

جدول ۱۲- سهم ارزش واردات محصولات زراعی - باغی از کل ارزش واردات تولیدات کشاورزی

دوره	ارزش واردات کل تولیدات (میلیون دلار)	سهم از کل (%)			شکر*
		غلات	میوه ها و سبزیجات	دانه های روغنی	
ابتدای دوره	۱۹۹۶	۳۸/۳	۶/۵	۰/۴۶	۱۱/۴
انتهای دوره	۲۰۱۳	۳۲/۸	۱/۸	۲/۵	۱۳/۲
میانگین دوره	۱۹۹۶-۲۰۱۳	۲۸/۸	۴/۷	۲/۷	۲۴/۸

مأخذ: سازمان خوار و بار جهانی (۲۰۱۵) و محاسبات تحقیق، * شامل شکر خام و تصفیه شده است.

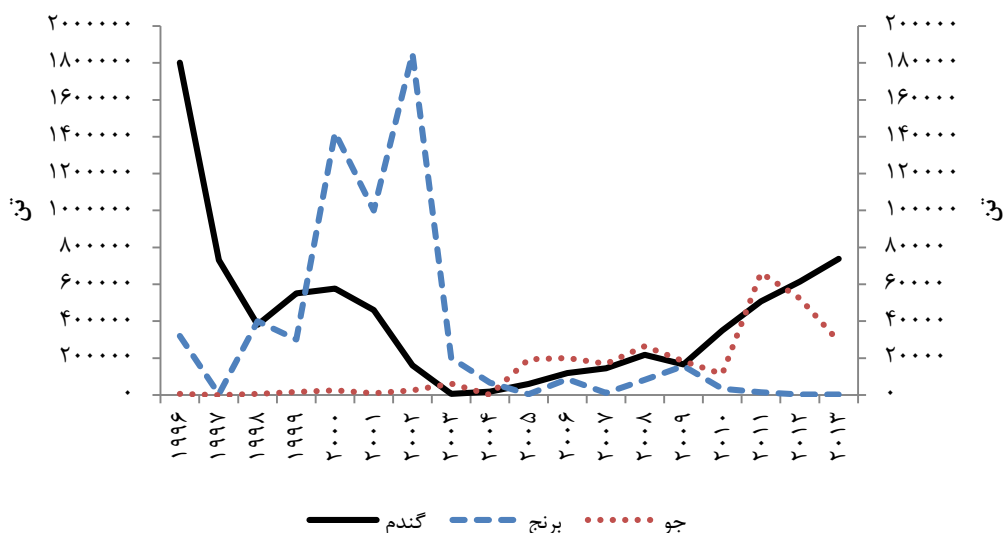
میانگین ارزش واردات کل تولیدات کشاورزی طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۶، ۶۶۷/۶۳ میلیون دلار امریکا بوده است. در سال ۲۰۱۳، ارزش کل واردات این تولیدات ۱۳۶۶/۲ میلیون دلار بوده که نسبت به سال ۱۹۹۶، حدود ۱/۴ برابر شده است. در همین سال سهم ارزش واردات گروه غلات ۳۲/۸ درصد، گروه میوه ها و سبزیجات ۱/۸، دانه های روغنی ۲/۵ و شکر ۱۳/۲ در صد از ارزش کل تولیدات کشاورزی بوده است. علاوه بر این طی دوره مورد بررسی سهم ارزش واردات گروه غلات و میوه ها و سبزیجات کاهش و سهم ارزش واردات دانه های روغنی و شکر افزایش یافته است. با توجه به اهمیت گروه غلات به عنوان کالای اساسی، مقدار و ارزش واردات اقلام عمده گروه غلات در جدول (۱۳) آمده است.

جدول ۱۳- میانگین مقدار و ارزش واردات انواع غلات (هزار تن- میلیون دلار)

دوره	گندم		برنج		جو	
	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش
ابتدای دوره ۱۹۹۶	۱۸۰۱	۳۴۰	۳۲/۱	۵/۶	۰/۶	۰/۰۷
انتهای دوره ۲۰۱۳	۷۳۸/۳	۱۳۵	۰/۲۳	۰/۱۸	۲۸/۹	۷/۴
میانگین دوره ۱۹۹۶-۲۰۱۳	۴۲۲/۳	۶۸/۶	۳۳/۱	۷/۶	۱۵/۳	۳/۲

مأخذ: سازمان خواربار و کشاورزی (۲۰۱۵) و محاسبات تحقیق

بررسی مقدار و ارزش واردات انواع غلات در ازبکستان نشان می‌دهد که در سال ۲۰۱۳، بیشترین مقدار و ارزش واردات مربوط به گندم با ۷۳۸/۳ هزار تن به ارزش ۱۵۳ میلیون دلار بوده است. جو دومین غلاتی بوده که سهم بالای واردات (۲۸/۹ هزار تن) و ارزش واردات (۷/۴ میلیون دلار) را به خود اختصاص داده است. مقدار واردات برنج در این سال در ازبکستان ۰/۲۳ هزار تن بوده است. مقدار واردات ذرت در ازبکستان طی دوره مورد بررسی بسیار ناچیز و در بیشتر سال‌ها صفر بوده است. مقایسه مقادیر واردات در ابتدا و انتهای دوره مورد بررسی (۱۹۹۶-۲۰۱۳)، نشان می‌دهد که مقدار واردات گندم و برنج کاهش و مقدار واردات جو افزایش داشته است. در مجموع در بین غلات وارداتی ازبکستان، بیشترین مقدار و ارزش واردات مربوط به گندم بوده است.

نمودار ۲۴- روند مقدار واردات انواع غلات در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۶-۲۰۱۳

با توجه به نمودار (۲۴)، واردات گندم تا سال ۲۰۰۳ بجز افزایشی که در سال ۲۰۰۰ داشته از روند نزولی برخوردار بوده به طوری که در سال ۲۰۰۳-۲۰۰۴ به صفر رسیده است. از سال ۲۰۰۴ به بعد واردات گندم روند افزایشی به خود گرفته است. واردات جو نیز از سال ۲۰۰۴ شروع و تا پایان دوره روند افزایشی داشته است. در رابطه با برنج بیشترین مقدار واردات در دوره ۲۰۰۲-۲۰۰۰ رخ داده که نزدیک به ۱۸۰ هزار تن نیز رسیده است.

۳-۲-۲- مقدار و ارزش صادرات محصولات باغی و زراعی

مهمترین محصول صادراتی ازبکستان شامل پنبه (ضایعات پنبه^۳ و الیاف پنبه^۴) به مقدار کمی هم گندم و دانه های روغنی و میوه و سبزیجات^۵ بوده است. جدول (۱۴) مقدار و ارزش صادرات محصولات زراعی و باغی ازبکستان برای دوره ۲۰۱۳-۲۰۰۳ آمده است.

جدول ۱۴- میانگین مقدار و ارزش صادرات گروه های محصولات زراعی و باغی ازبکستان
(هزار تن- میلیون ریال)

دوره	پنبه		دانه های روغنی		گندم	
	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش
ابتدای دوره ۲۰۰۳	۲۵/۱	۸/۴	۵/۴	۲/۱	۰/۳	۰/۰۳
انتهای دوره ۲۰۱۳	۱۵/۷	۱۳/۹	۱۱	۱۰	۱۳۰	۳۴/۵
میانگین دوره ۲۰۰۲-۲۰۱۳	۲۰/۳	۱۰	۱۱/۵	۸/۶	۷۹/۶	۱۶/۵

مأخذ: سازمان خواربار و کشاورزی (۲۰۱۵) و محاسبات تحقیق
* شامل شکر خام و تصفیه شده است.

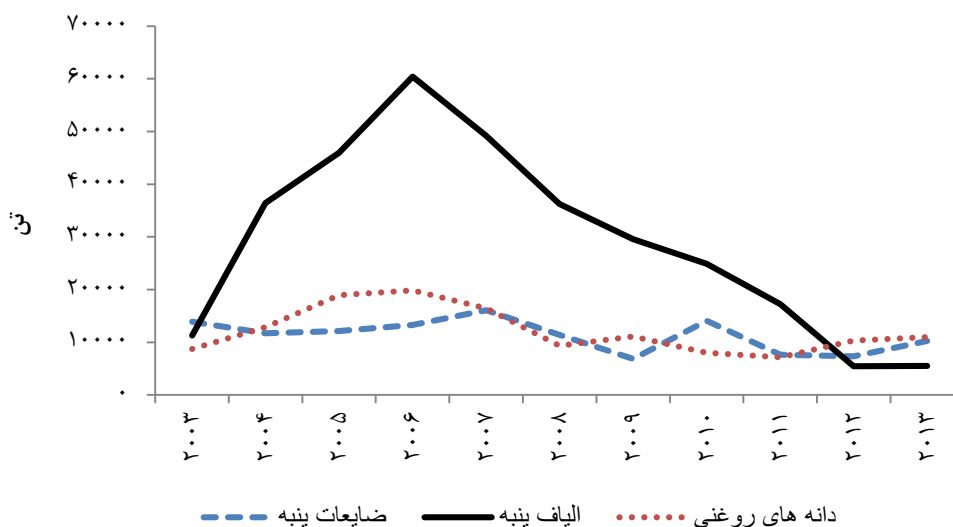
بررسی مقدار و ارزش صادرات مهمترین محصولات صادراتی زراعی و باغی ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۲۰۰۳ نشان می دهد مقدار و ارزش صادرات گندم و دانه های روغنی و ارزش صادرات پنبه افزایش و مقدار صادرات پنبه کاهش داشته است. میانگین مقدار صادرات پنبه، دانه های روغنی و گندم به ترتیب ۲۰/۳، ۱۱/۵ و ۷۹/۶

³ cotton waste

⁴ cotton linter

⁵ اطلاعاتی در خصوص مقدار و ارزش صادرات میوه و سبزیجات ازبکستان در سایت فائو موجود نبود.

هزارتن بوده است. در همین دوره میانگین ارزش صادراتی برای محصولات فوق به ترتیب ۱۰، ۸/۶ و ۱۶/۵ میلیون دلار می باشد. بنابراین بیشترین مقدار و ارزش صادرات طی دوره ۲۰۱۳-۲۰۰۲ مربوط به گندم بوده است. نمودار (۲۵) روند مقدار صادرات گروه محصولات مورد بررسی را نشان می دهد.

نمودار ۲۵- روند مقدار صادرات دانه های روغنی و پنبه در ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۲۰۰۳

چنانچه نمودار (۲۵) نشان می دهد مقدار صادرات دانه های روغنی و همچنین پنبه در ازبکستان تا سال ۲۰۰۶-۲۰۰۷ روند افزایشی و بعد از آن روند کاهشی به خود گرفته است. ضمن اینکه حجم صادرات الیاف پنبه در مقایسه با دانه های روغنی و همچنین ضایعات پنبه از حجم بالایی برخوردار بوده است. بیشترین حجم صادراتی این محصول در سال ۲۰۰۶ و برابر با ۶۰ هزارتن بوده است.

۳-۲-۳- مقدار و ارزش واردات محصولات دامی

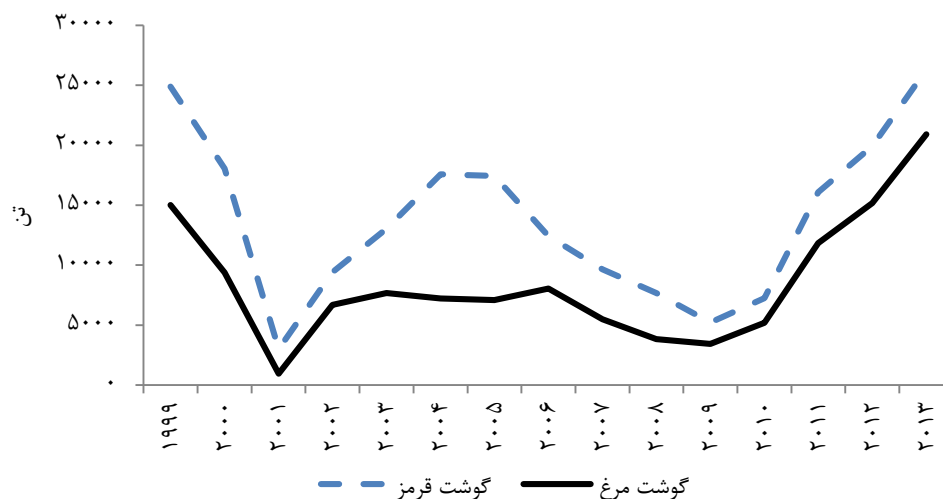
در خصوص واردات و صادرات محصولات دامی در ازبکستان لازم به یاد آوری است که این کشور تنها وارد کننده این گروه از محصولات بوده و صادراتی به کشورهای دیگر نداشته است در جدول (۱۵) مقدار و ارزش واردات محصولات مهم دامی کشور ازبکستان ارائه شده است.

جدول ۱۵- میانگین مقدار و ارزش واردات محصولات دامی ازبکستان (هزار تن- میلیون دلار)

شیر	تخم مرغ		گوشت مرغ		گوشت قرمز				دوره		
					گوشت خوک		گوشت گاو			کل	
					ارزش	مقدار	ارزش	مقدار		ارزش	مقدار
ارزش	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	مقدار	ارزش	مقدار		
۳/۹	۰/۲	۰/۰۶	۱۷/۵	۱۲	۱/۳	۰/۸	۲۱۰	۱۲۸	۲۲۸/۸	۱۵۵/۱	ابتدای دوره ۱۹۹۸
۵/۸	۵/۵	۰/۸	۲۱/۷	۲۰/۹	۵/۹	۲/۵	۹	۲/۶	۳۷/۳	۲۶/۳	انتهای دوره ۲۰۱۳
۴/۵	۰/۹	۰/۲	۷/۸	۸/۷	۳/۸	۲/۳	۱۶/۷	۹/۸	۲۹/۲	۲۲/۶	میانگین دوره ۱۹۹۸-۲۰۱۳

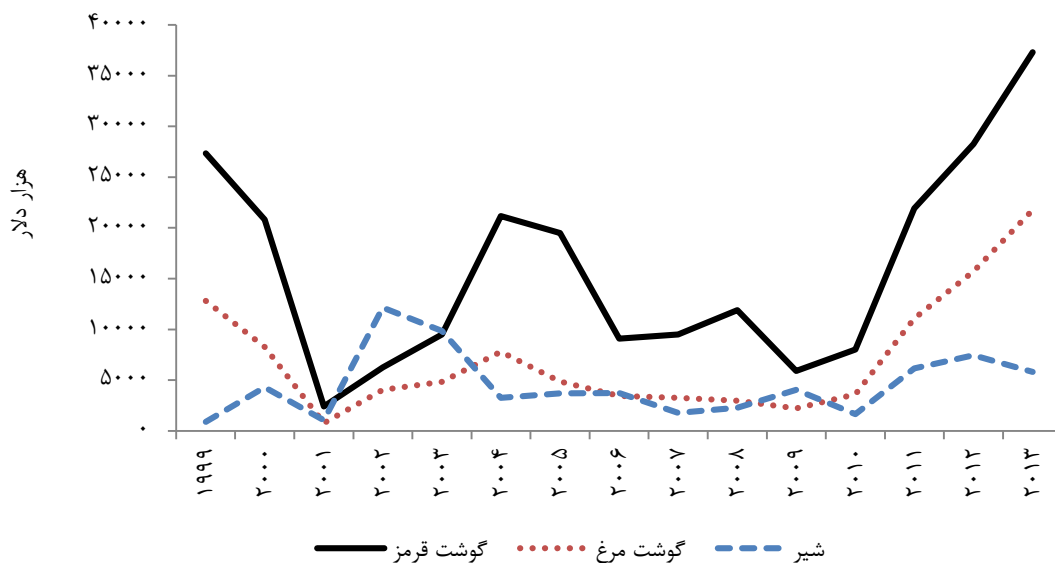
مأخذ: سازمان خواربار و کشاورزی (۲۰۱۵) و محاسبات تحقیق

با توجه به جدول (۱۵) میانگین واردات گوشت قرمز طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۸، ۲۲/۶ هزارتن به ارزش ۲۹/۲ میلیون ریال بوده است. از این مقدار واردات ۴۳/۵ درصد مربوط به گوشت گاو با میانگین ۲۲/۶ هزارتن، ۱۰/۳ درصد مربوط به گوشت خوک با میانگین ۲/۷۳ هزارتن است. گوشت گوسفند و بزدر بیشتر سال ها وارد نشده و یا مقدار آن بسیار کم بوده است. میانگین واردات گوشت مرغ نیز ۸/۷ هزارتن به ارزش ۸/۷ میلیون دلار و در رابطه با تخم مرغ ۰/۲ هزارتن میانگین مقدار واردات و ۴/۵ میلیون دلار میانگین ارزش واردات طی دوره (۲۰۱۳-۱۹۹۸) بوده است. همچنین بر اساس جدول، هم مقدار واردات و هم ارزش واردات محصولات دامی به غیر از گوشت گاو و کل گوشت قرمز در سال ۲۰۱۳ نسبت به سال ۱۹۹۸، افزایش داشته است. نمودار (۲۶) روند مقدار واردات گوشت قرمز و گوشت مرغ را نشان می‌دهد.

نمودار ۲۶ - روند مقدار واردات گوشت مرغ و گوشت قرمز در طی دوره ۱۹۹۹-۲۰۱۲

همانطور که نمودار نشان می‌دهد، واردات گوشت مرغ و گوشت قرمز در ازبکستان طی دوره مورد بررسی از روند نوسانی برخوردار بوده است. به طوری که مقدار واردات هر دو کالا در سال ۲۰۰۱ به شدت کاهش می‌یابد. واردات گوشت مرغ بعد از افزایشی که در سال ۲۰۰۲ می‌یابد تا سال ۲۰۰۶ ثابت می‌ماند. از این سال تا سال ۲۰۱۰ کاهش و تا سال ۲۰۱۳ روند افزایشی شتابانی پیدا می‌کند. در رابطه با واردات گوشت قرمز بعد از کاهش سال ۲۰۰۱ تا سال ۲۰۰۵ روند افزایشی سپس تا سال ۲۰۰۹ روند کاهشی و از سال ۲۰۰۹ تا انتهای دوره روند افزایشی به خود می‌گیرد روند ارزش واردات شیر، گوشت قرمز و گوشت مرغ در نمودار (۲۷) آمده است.

نمودار ۲۷ - روند ارزش واردات شیر و گوشت در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۹-۲۰۱۳

ارزش واردات گوشت قرمز، شیر و گوشت مرغ همانطور که نمودار فوق نشان می‌دهد از شروع دوره مورد بررسی ۱۹۹۹ تا سال ۲۰۰۱ روند کاهشی داشته و بعد از افزایش در سال ۲۰۰۲ تا سال ۲۰۱۰ از روند پرنوسانی برای گوشت قرمز و روند تقریباً یکنواخت برای گوشت مرغ و شیر برخوردار بوده است. ارزش واردات از سال ۲۰۱۰ تا سال ۲۰۱۳ برای گوشت مرغ و گوشت قرمز روند افزایشی شتابان داشته اما در خصوص شیر اگرچه افزایش یافته ولی نرخ رشد کندتر بوده است.

۳-۳- تراز تجاری محصولات کشاورزی ازبکستان

تراز تجاری^۶ تفاوت میان ارزش پولی واردات و صادرات خروجی طی یک دوره معین در اقتصاد و یا رابطه بین واردات و صادرات کشورها است. مقدار مثبت به نام مازاد تجاری مشخص می‌شود اگر صادرات بیشتر از واردات باشد. مقدار منفی به نام کسری تجاری یا شکاف تجاری مشخص می‌شود اگر واردات بیشتر از صادرات باشد.

^۶ Balance of trade

به منظور بررسی دقیق تر و با توجه به اینکه تراز تجاری می تواند مبنای قضاوت و ارزیابی وابستگی بیشتر و یا تقویت امنیت غذایی قرار گیرد. در جدول (۱۶) و نمودار (۲۸) تراز تجاری کل تولیدات کشاورزی و دو گروه عمده یعنی غلات و گوشت ارائه شده است.

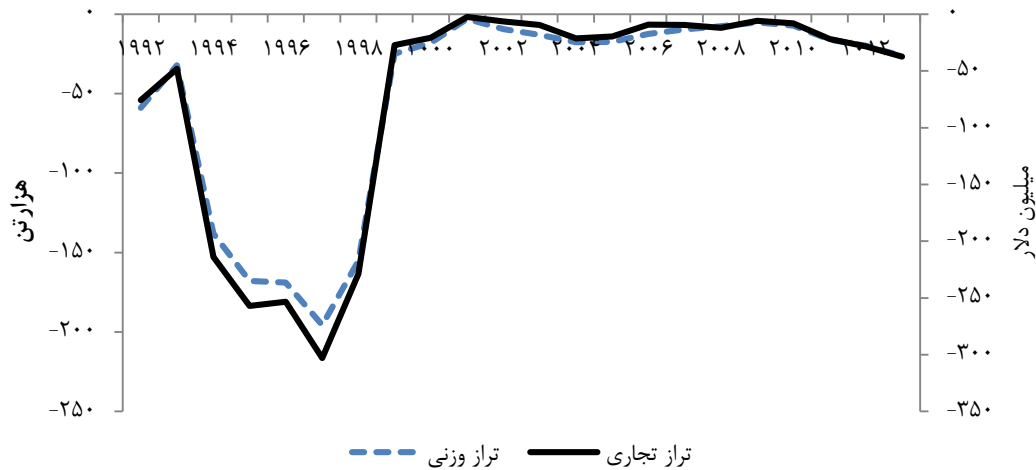
میلیون دلار - هزارتن			جدول ۱۶- تراز تجاری کل تولیدات کشاورزی، غلات و گوشت در ازبکستان						
گوشت			غلات			کل تولیدات کشاورزی			محصولات
میانگین دوره			میانگین دوره			میانگین دوره			سال
۲۰۱۳	۱۹۹۲	(۲۰۱۳-۱۹۹۲)	۲۰۱۳	۱۹۹۲	(۲۰۱۳-۱۹۹۲)	۲۰۱۳	۱۹۹۲	(۲۰۱۳-۱۹۹۲)	
۷۳/۶	۳۷/۳	۷۵/۷	۲۵۱/۶	۴۴۸/۱	۶۷۲/۲	۶۹۲/۱	۱۳۶۶/۲	۹۷۳/۸	ارزش واردات
۰	۰	۰	۱۳/۱	۳۵	۰	۱۲۴۱/۲	۱۲۳۵/۳	۱۲۶۳/۹	ارزش صادرات
-۷۳/۶	-۳۷/۳	-۷۵/۷	-۲۳۸/۵	-۴۱۳/۲	-۶۷۲/۲	۵۴۹/۱	-۱۳۰/۹	۲۹۰/۱	تراز تجاری
۵۱/۱	۲۶/۳	۵۸/۹	۱۴۸۴/۲	۲۱۲۹	۴۷۱۲/۹	-	-	-	مقدار واردات
۰	۰	۰	۴۹/۳	۱۳۲/۷	۰	-	-	-	مقدار صادرات
-۵۱/۱	-۲۶/۳	-۵۸/۹	-۱۴۳۴/۹	-۱۹۹۶/۲	-۴۷۱۲/۹	-	-	-	تراز وزنی

ماخذ: <http://faostat.org>

تراز تجاری کل تولیدات کشاورزی در سال ۱۹۹۲ مثبت و برابر با ۲۹۰ میلیون دلار بوده است. در سال ۲۰۱۳ ارزش واردات ازبکستان بیش از ارزش صادرات این تولیدات بوده و تراز تجاری ۱۳۱- میلیون دلار بوده است. اگرچه میانگین این تراز مثبت و برابر با ۵۴۹ میلیون دلار طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۳ می باشد.

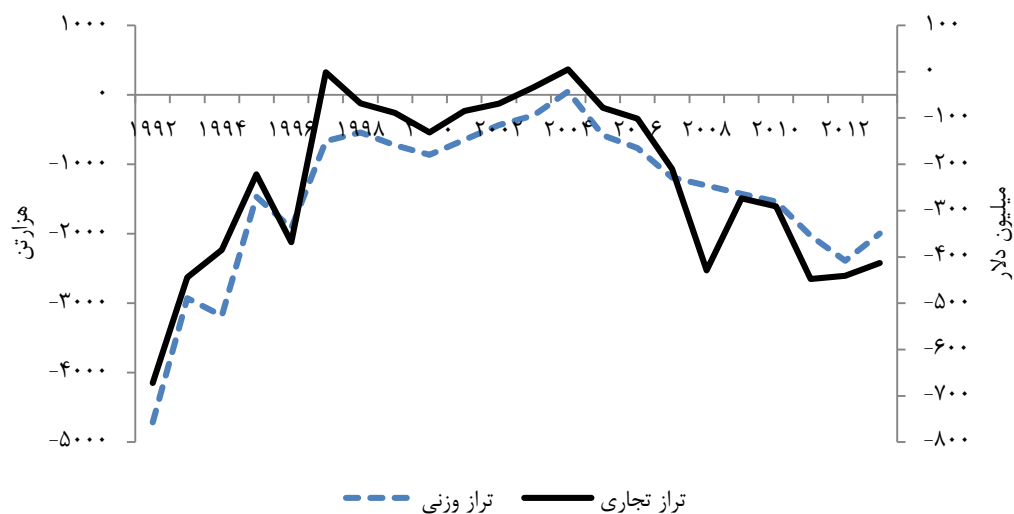

نمودار ۲۸ - روند تراز تجاری کل تولیدات کشاورزی ازبکستان طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۳

نمودار ۲۹- روند تراز تجاری و تراز وزنی گوشت قرمز در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۳

نمودار (۲۹) نشان می‌دهد که تراز تجاری و وزنی گوشت قرمز در ازبکستان در همه سال‌های مورد بررسی منفی بوده است. به بیان دیگر همواره مقدار و ارزش صادرات کل گوشت قرمز ازبکستان کمتر از مقدار و ارزش واردات این کشور بوده است. میانگین تراز تجاری طی دوره (۱۹۹۲-۲۰۱۳)، $-۷۳/۶$ میلیون دلار و میانگین تراز وزنی -۵۱ هزارتن بوده است. به عبارت دیگر به طور میانگین ارزش واردات گوشت قرمز ۷۳ میلیون دلار بیشتر از ارزش واردات آن و مقدار واردات نیز ۵۱ هزارتن بیشتر از مقدار صادرات بوده است.

نمودار ۳۰- روند تراز تجاری و تراز وزنی غلات در ازبکستان طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۳

در رابطه با غلات نیز مانند گوشت قرمز تراز تجاری و تراز وزنی تقریباً در همه سال‌ها منفی بوده است. اگرچه در دوره ۱۹۹۷-۲۰۰۲ مقدار منفی بودن هر دو تراز کاهش یافته اما در بقیه سالها مقدار واردات چه از نظر وزنی و چه از نظر ارزشی خیلی بیشتر از صادرات بوده است. بر اساس میانگین دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲، ارزش واردات غلات ازبکستان ۲۳۸/۵ میلیون دلار و مقدار واردات ۱۴۳۵ هزار تن بیشتر از صادرات بوده است.

۳-۴- نرخ خودکفایی محصولات اساسی کشاورزی ازبکستان

اگرچه به دلیل تنوع شرایط اقلیمی و قابلیت‌های بهره‌برداری از منابع تولید، تنها معدودی از کشورهای می‌توان یافت که نسبت به تمامی نیازهای مصرفی مواد غذایی به خودکفایی رسیده‌اند یا عادات مصرفی خود را دقیقاً با امکانات تولیدی منطبق کرده باشند، اما به طور کلی درجه تامین نیازهای اساسی از منابع تولید داخلی از شاخص‌های مهم تامین امنیت غذایی در سطح کلان است که به دلیل اهداف ملی و سیاسی بسیار در خور توجه است (جولایی و جیران، ۱۳۹۰)

ضریب خودکفایی: شاخصی است که درصد تولید داخلی را نسبت به مصرف محاسبه می‌کند این شاخص از رابطه زیر بدست می‌آید:

$$\text{تولید داخلی} + \text{واردات} - \text{صادرات} / \text{تولید داخلی} = \text{ضریب خودکفایی}$$

با توجه به رابطه بیان شده ضریب خودکفایی محصولات مهم کشاورزی کشور ازبکستان طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲ محاسبه شده و در جدول (۱۷) آمده است.

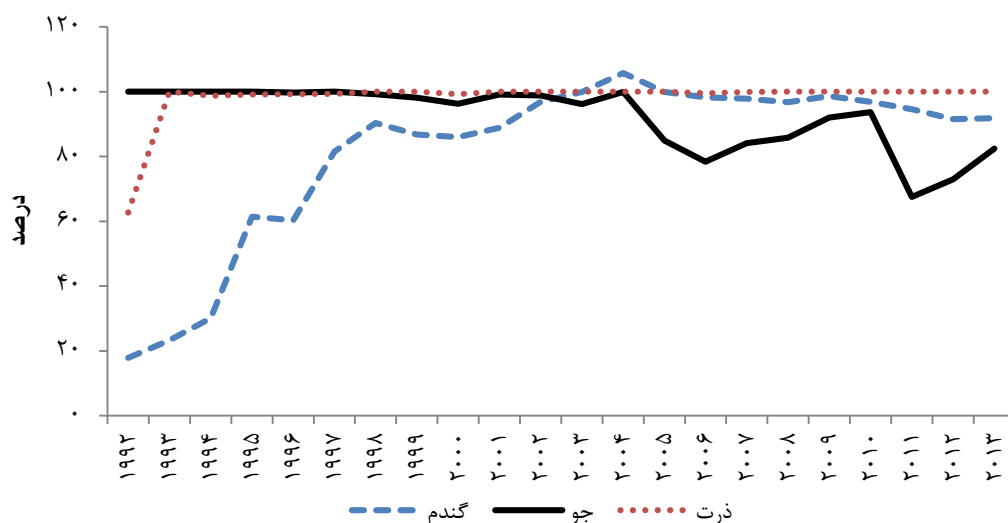
جدول ۱۷- نرخ خودکفایی محصولات عمده زراعی و دامی ازبکستان (درصد)

گندم	جو	ذرت	گوشت قرمز	گوشت مرغ	تخم مرغ
۱۷/۸	۱۰۰	۶۲/۶	۸۸/۸	۵۷/۲	۱۰۰
۹۱/۸	۸۲/۴	۱۰۰	۹۷/۴	۶۱/۲	۹۹/۶
۸۱/۶	۹۲/۲	۹۸/۱	۹۲/۱	۶۵/۷	۹۹/۹

مأخذ: سازمان خوار و بار جهانی (۲۰۱۵) و محاسبات تحقیق

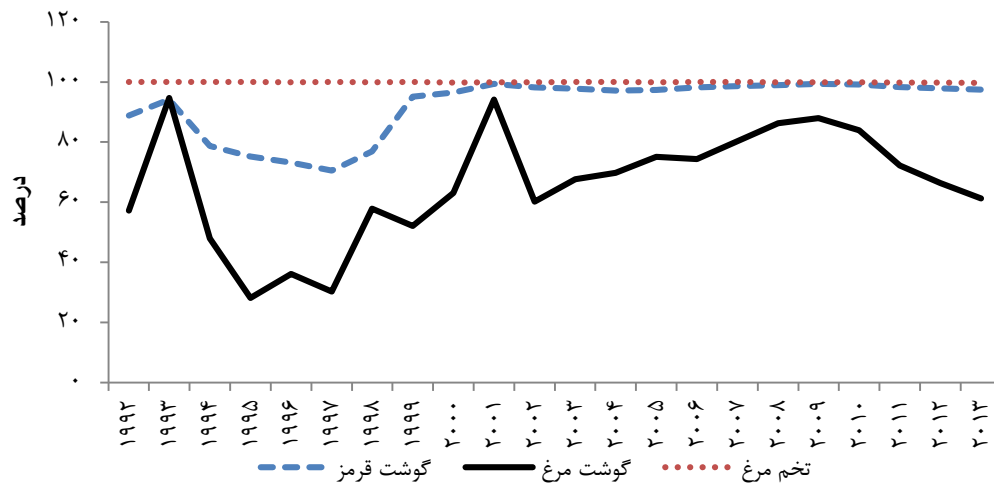
لازم به ذکر است در رابطه با گوشت قرمز، واردات گوشت شامل بخش فرآوری هم است اما تولید تنها شامل تولید گوشت تازه است.

بررسی نرخ خودکفایی محصولات عمده کشاورزی و دامی ازبکستان نشان می‌دهد که این کشور در تولید بیشتر این محصولات از سطح نسبی خودکفایی برخوردار بوده است. به طوری که در تولید گوشت قرمز، تخم مرغ، جو و ذرت تقریباً خودکفایی صددرصد وجود داشته است. در تولید گوشت مرغ و گندم نرخ خودکفایی به طور میانگین به ترتیب ۶۶ و ۸۲ درصد بوده است. نمودارهای (۳۲) و (۳۳) روند نرخ خودکفایی محصولات عمده زراعی و دامی را نشان می‌دهد.

نمودار ۳۱- روند نرخ خودکفایی محصولات عمده زراعی ازبکستان طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۳

همانطور که نمودار نشان می‌دهد نرخ خودکفایی گندم تا سال ۲۰۰۴ افزایش و سپس کاهش یافته است. نرخ خودکفایی جو نیز از سال ۲۰۰۴ روند کاهشی داشته و در خصوص ذرت نرخ خودکفایی ثابت و نزدیک به ۱۰۰ درصد بوده است.

نمودار ۳۲- روند نرخ خودکفایی محصولات عمده دامی ازبکستان طی دوره ۱۹۹۲-۲۰۱۳

نمودار (۳۲) نشان می‌دهد که کشور ازبکستان در رابطه با تخم مرغ تقریباً در همه سال‌های مورد بررسی و در خصوص گوشت قرمز از سال ۲۰۰۱ به بعد از خودکفایی کامل برخوردار بوده است. اما در مورد گوشت مرغ علاوه بر متغیر بودن نرخ خودکفایی، سطح آن هم نسبت به دو محصول دیگر پایین تر بوده است. نرخ خودکفایی این محصول طی دوره ۱۹۹۶-۲۰۰۹ روند افزایشی و سپس تا انتهای دوره روند کاهشی داشته است.

۴- قوانین تجارت محصولات کشاورزی در ازبکستان

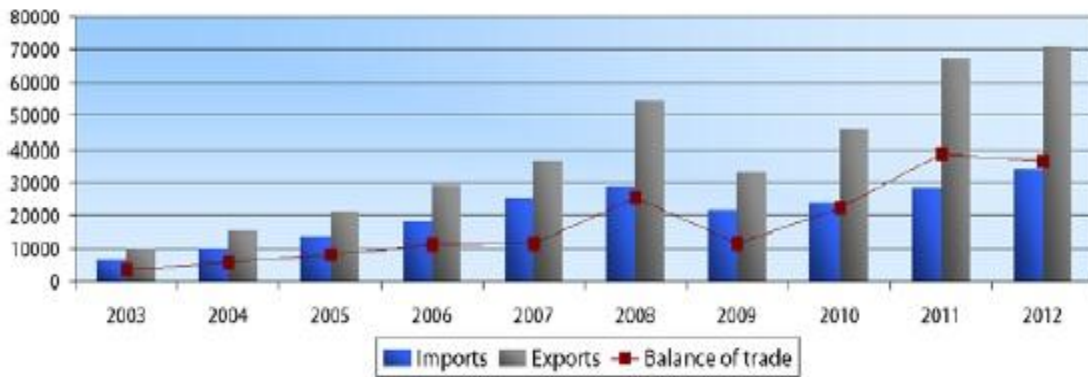
ازبکستان به جای آزاد سازی اقتصادی و اتخاذ اصلاحات اقتصادی پیشنهاد شده توسط موسسات مالی بین المللی، سیاست جایگزینی واردات تحت کنترل شدید ناحیه ای را ترجیح داده است. این مسئله در حفاظت کشور از شوک های بین المللی ارزشمند بوده است اما منجر به یک سیستم ناکارآمد در ایالت هایی که دولت در اقتصاد دخالت کرده نسبت به جاهایی که مستثنی شده نیز شده است (Europaen parlement report, 2013). در بخش تجارت خارجی، صادرات گاز، طلا و پنبه بیشترین سهم را در ازبکستان دارند ضمن اینکه مبادلات این کشور با اتحادیه اروپا بسیار محدود است. در سال ۱۹۹۹ توافقنامه همکاری بین اتحادیه اروپا و ازبکستان امضا

شد. اما پارلمان اروپا با تصویب پروتکل گسترش مقررات PCA به بخش نساجی در سال ۲۰۱۰ به دلیل بهره برداری از نیروی کار کودکان در بخش پنبه مخالفت کرد (Europaen parlemant report, 2013).

ازبکستان مزاد تجاری زیادی را در سال های اخیر به دلیل افزایش قیمت گاز ازبکستان تجربه کرده است. صادرات که در طول بحران مالی جهانی کاهش یافته بود در سه ماه اول سال ۲۰۱۰ به سطح قبل از بحران رسید. متوسط تعرفه های گمرکی ازبکستان برابر با دیگر کشورهای کم درآمد (۱۲/۶٪) اما دو برابر متوسط اروپا و آسیای مرکزی (۶/۷٪) می باشد. تاشکند هیچ سهمیه وارداتی را استفاده نمی کند، اما بکار بردن تعدادی از اقدامات غیر تعرفه ای پشت مرز منجر به دل سرد شدن تجارت خارجی شده است (Europaen parlemant report, 2013).

ازبکستان عضو WTO نیست و مذاکرات الحاق به این سازمان که از سال ۱۹۹۴ آغاز شده است در سال ۲۰۰۵ بعد از آخرین جلسه حزب کار متوقف شده است. بخشی از بی میلی این کشور برای تعامل با نهادهای اقتصادی بین المللی ناشی از عدم تمایل تاشکند به اتخاذ اصلاحات عمیق مورد نیاز برای پیوستن به جامعه اقتصادی بین المللی است. علاوه بر این، صادرات کشور - اساساً انرژی، طلا و پنبه - در حال حاضر دارای دسترسی بازاری قابل اعتمادی توسط تقاضای جهانی است (Europaen parlemant report, 2013).

روسیه، چین، کره جنوبی و قزاقستان در میان شرکای عمده تجاری ازبکستان هستند. اتحادیه اروپا نقش محدودی در اقتصاد ازبکستان بازی می کند. تاشکند به نظر می رسد روابط با کشورهای نوظهور آسیایی (بخش عمده پنبه به چین و کشورهای جنوب آسیا حمل می شود) و جمهوری های سابق اتحاد جماهیر شوروی به ویژه روسیه را ترجیح می دهد (Europaen parlemant report 2013).

Source: World Bank

نمودار ۳۳- صادرات، واردات و تراز تجاری ازبکستان - میلیون یورو

در سال ۲۰۱۱ ازبکستان محصولات انرژی، پنبه، طلا، کود معدنی، فلزات آهنی و غیر آهنی، منسوجات، محصولات غذایی، ماشین آلات و خودرو را صادر کرده است و واردات اصلی آن شامل ماشین آلات و تجهیزات، مواد غذایی، مواد شیمیایی، فلزات آهنی بوده است (Europaen parlement report, 2013).

ازبکستان موافقتنامه های تجارت آزاد دو جانبه با جمهوری آذربایجان، ارمنستان، بلاروس، گرجستان، قزاقستان، جمهوری قرقیزستان، مولداوی، روسیه، تاجیکستان و اوکراین امضا کرده است. همچنین در سال ۱۹۹۴ موافقت نامه با کشورهای مستقل مشترک المنافع (CIS)، که شامل یک فصل محدود در تجارت است را امضا کرده است. در ۳۱ می ۲۰۱۳، تاشکند به منطقه آزاد تجاری CIS به رهبری روسیه پیوست. سیستم کلی ترجیحات (GSP) مزایایی برای محصولات ازبکستان اعمال می کند (Europaen parlement report, 2013).

با توجه به اینکه پنبه یک محصول کشاورزی صادراتی مهم ازبکستان است در ادامه تولید و تجارت پنبه بیشتر مورد بررسی قرار می گیرد.

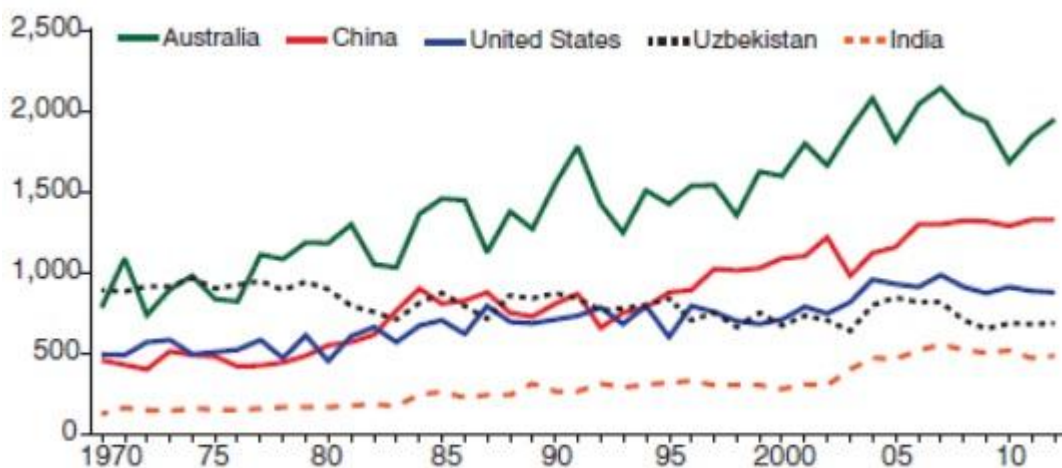
۴-۱- تولید و تجارت پنبه در ازبکستان

روسیه و اتحاد جماهیر شوروی سرمایه گذاری سنگینی در بخش پنبه ازبکستان با نگاه به عرضه مطمئن پنبه به صنعت نساجی انجام دادند. نواحی زیر کشت پنبه بیش از ده برابر قبل از جنگ جهانی اول افزایش یافت. پس از آن، اتحاد جماهیر شوروی برای اطمینان از کفایت تولید، سرمایه گذاری های سنگینی در زیر ساخت ها و آبیاری انجام داد. محصول پنبه به ۵ میلیون تن در دهه ۱۹۸۰ (ده برابر بیشتر از سال ۱۹۱۳) رسید و زمین های اختصاص داده شده به پنبه بیش از ۶۰ درصد زمین های قابل کشت منطقه شد (Europaen parlement report, 2013).

تولید رو به افزایش پنبه منجر به ایجاد بخش نساجی مدرن در جمهوری سوسیالیستی ازبکستان نشد. در عوض، پس از یک رویکرد شبه استعماری، پنبه خام به روسیه غربی، که در آن کارخانجات نساجی و پوشاک شوروی قرار داشتند، حمل شد. کشت فشرده پنبه به دلیل استفاده گسترده از آفت کش ها و دیگر مواد شیمیایی منجر به کوچک شدن تدریجی دریای آرال و تاثیر مخرب بر محیط زیست به ویژه در غرب کشور شد (Europaen parlement report, 2013).

ازبکستان پس از استقلال، چگونگی حفظ درآمد ارزی خارجی حاصل از صادرات پنبه را اصلاح کرد. تا شکند با کاهش بازارهای سنتی خود در روسیه و اوکراین مواجه شد اما صادرات خود به کشورهای آسیایی، به ویژه چین و بنگلادش را به طور موفقیت آمیزی گسترش داد.

با وجود تلاش های دولت، یک کاهش تدریجی در تولید پنبه به دلیل کاهش مکانیزاسیون، عملکرد و محدودیت های زیست محیطی مانند کمبود آب و تخریب خاک به دلیل عدم رعایت تناوب زراعی رخ داد.

Source: USDA, Foreign Agricultural Service, Production, Supply and Distribution Online data, 2012; USDA, Foreign Agricultural Service, 1977.

نمودار ۳۴- روند عملکرد (kg/ha) پنبه در کشورهای منتخب و ازبکستان

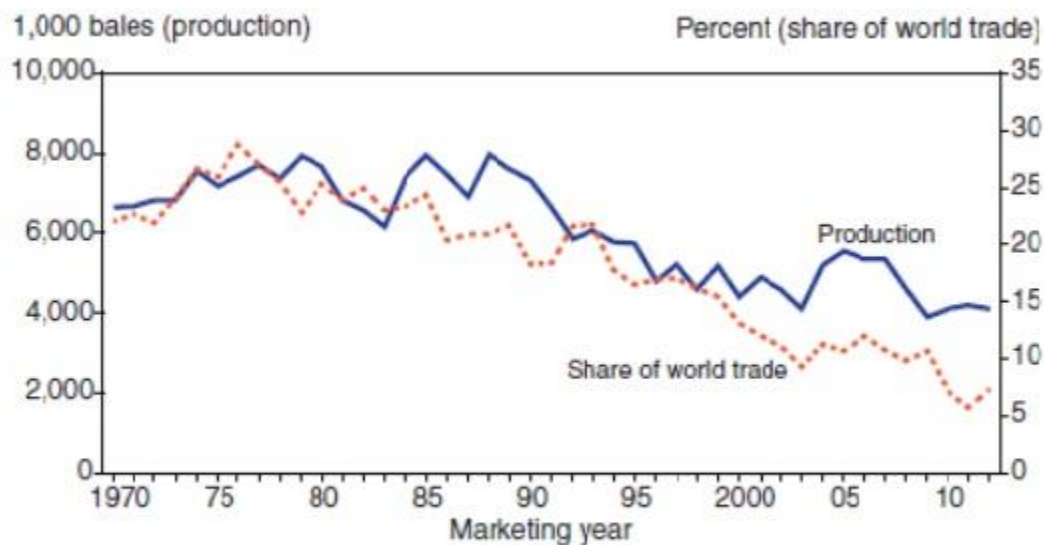
ظرفیت انطباق پذیری و بهره وری نسبتاً کم با شرایط اقلیمی حاضر - که به عنوان کمبودهای سازگاری شناخته می شود - ریسک های ذاتی مربوط به تغییر اقلیم را تشدید می کند. بهترین و سیله برای توضیح این موضوع مقایسه عملکرد تولید پنبه دانه ازبکستان با کشور چین بین سال های ۱۹۹۲ تا ۲۰۰۸ است. چین به ویژه نواحی غربی آن، از نظر محیط تولید شبیه به ازبکستان است (Europaen parlemant report, 2013).

عملکرد تولید پنبه دانه طی دروه مورد بررسی در ازبکستان تقریباً ثابت بوده و به میزان خیلی کمی افزایش یافته است (از ۲/۵ تن در هکتار به ۲/۶ تن در هکتار) و در مقایسه با عملکرد چین (به عنوان درصدی از میانگین عملکرد در چین) به طور معنی داری کاهش داشته است (از ۱۲۵/۲٪ به ۶۵/۵٪) که این به دلیل کمبودهای سازگاری با شرایط محیطی و تغییر اقلیم و تطابق در کشور ازبکستان است (world bank, 2010).

پایین بودن عملکرد پنبه دانه در ازبکستان را می توان به مجموعه ای از عوامل، از قبیل پیچیدگی ها و نواقص در خروجی و ورودی بازارهای کشاورزی؛ کیفیت خدمات عمومی فقیر در مناطق مانند آموزش کشاورزی، توسعه، پژوهش و سیستم های اطلاعات بازار؛ تاخیر در بازسازی مزرعه و بازار زمین های کشاورزی توسعه نیافته؛ فقدان دسترسی به منابع مالی؛ تخریب کیفیت زمین؛ بذور با کیفیت پایین. طراحی سیستم های کشاورزی غیر بهینه؛

آبیاری غیر کافی؛ و آسیب پذیری بالا نسبت به خطرات طبیعی مانند خشکسالی و موج گرما این عوامل در ترکیب با چالش های ناشی از تغییر اقلیم، اهمیت فعالیت ها برای شناسایی کمبودهای سازگاری در مجموعه استراتژی های سازگاری با تغییر اقلیم را توجیه می کند (World Bank, 2010).

با توجه به این کاهش در عملکرد و تولید سهم ازبکستان در تجارت جهانی پنبه نیز کاهش یافته است. با این وجود ازبکستان ششمین تولیدکننده و پنجمین صادرکننده پنبه در جهان است (USDA, 2012).

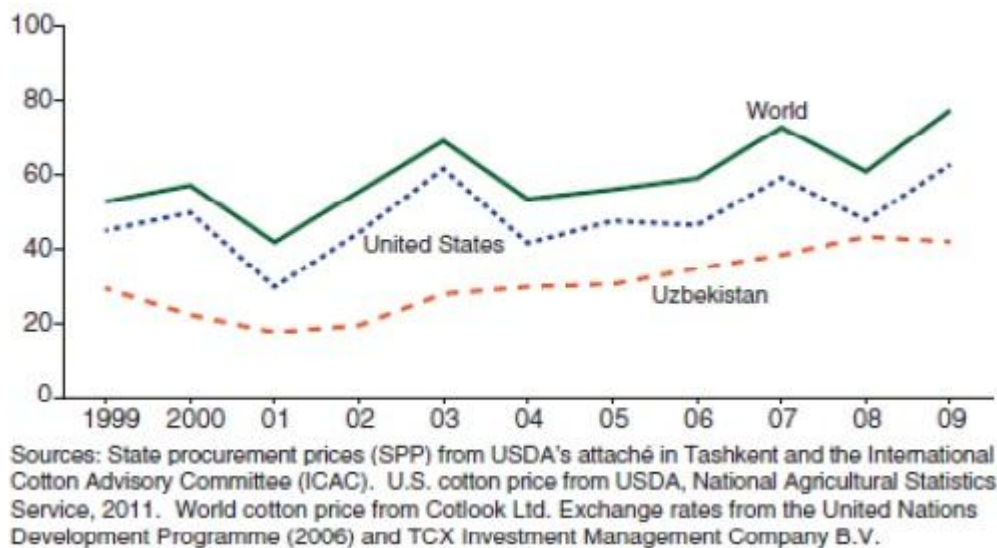
Source: USDA, Foreign Agricultural Service, Production, Supply and Distribution Online data, 2012; USDA, Foreign Agricultural Service, 1977.

نمودار ۳۵- روند تولید و سهم ازبکستان در تجارت جهانی

دولت ازبکستان مالکیت انحصاری زمین های پنبه کشور را حفظ کرده است و زمین ها را به کشاورزان با قراردادهای ۵۰ ساله اجاره می دهد در این مدت کشاورز حق فروش، رهن، تبادل و اجاره زمین را ندارد. به بخش پنبه به شدت از طرف دولت از طریق تهیه و نگه داری شبکه های آبیاری، کود، سوخت و خدمات ماشین آلات یارانه داده می شود (USDA, 2012).

سیستم «فرمان دولتی»^۷ در خصوص دو محصول پنبه و گندم الهام گرفته از نظام حکومتی شوروی است. دولت ازبکستان طراحی مناطق کشت، تعیین سهمیه تولید و نظارت بر کارکشاورزان در طول سال از کاشت تا برداشت را به عهده دارد (Europaen parlament report, 2013).

قیمت پنبه در بازار آزاد تعیین نمی شود و لذا به نوسانات و قوانین بازار آزاد پاسخ نمی دهند. در آغاز هر سال، دولت قیمت پنبه را بر اساس قیمت های بازار جهانی منهای هزینه های پاک کردن پنبه، حمل و نقل، حقوق گمرکی و صدور گواهینامه و مالیات تعیین می کند. تفاوت بین قیمت پنبه داخلی و قیمت های بازار جهانی قابل توجه است (نمودار ۳۶).

نمودار ۳۶- روند قیمت پنبه (سنت در هر پوند) در جهان، امریکا و ازبکستان طی دوره ۲۰۱۰-۱۹۹۹

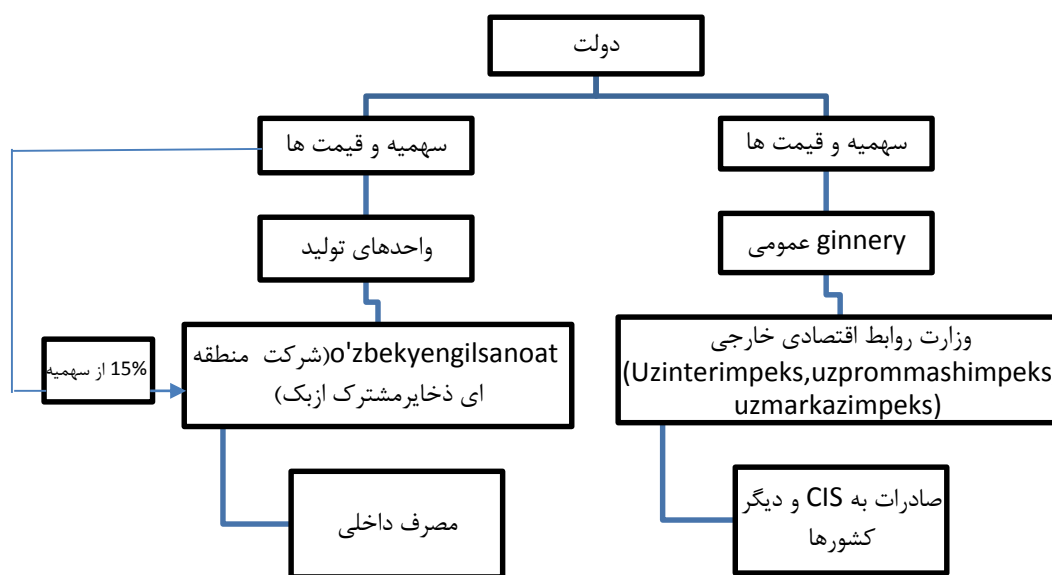
تولیدکننده هیچ چاره ای جز فروش محصول خود منحصرأ به کانال های رسمی در شرایطی که تجارت بین المللی به شدت کنترل می شود، ندارد. کل پنبه در نظر گرفته شده برای صادرات به سه شرکت ازبک تحت کنترل دولت یعنی Uzprommashimpeks ، Uzmarkazimpeks و Uzinterimpex به فروش می رسد. در

⁷ Order state

نتیجه تفاوت بین قیمت های محلی و جهانی نشان دهنده یک نوع مالیات پنهان تحمیل شده بر کشاورزان و یک منبع مهم درآمد برای دولت است.

ضرورت این که کشاورزان به شرکت های تجاری ملی محصول خود را بفروشند انتقال نوسانات قیمت جهانی را محدود می کند و اجازه می دهد تا منابع از تولید کنندگان، یا به طور مستقیم از سوی دولت و یا به طور غیر

مستقیم از طریق بدنه نیمه دولتی منتقل شود (Responsible Sourcing Network (2012)).

نمودار ۳۷- سیستم صادرات ازبکستان (ماخذ: Responsible Sourcing Network (2012))

سهام زیادی از درآمد های حاصل از صادرات پنبه به کشاورزان و یا به طور کلی به جوامع روستایی برگردانده نمی شود بلکه برای توسعه سایر بخش های اقتصادی سرمایه گذاری می شود.

معمولاً پنبه در ماه آوریل و اوایل ماه می کاشت و در سپتامبر برداشت می شود. بسیاری از پنبه ازبکستان در کنار دریاچه Aydarkul نزدیک به Bukhara و همچنین در امتداد مرز با ترکمنستان، در کنار رودخانه آمو دریا

و در منطقه تاشکند کاشته می شود (International Cotton Advisory Committee (2012) بر اساس محاسبات حدود ۹۰ درصد از تمام پنبه ازبکستان با دست برداشت می شود.

در طول فصل برداشت در پاییز، کودکان ۱۰ ساله به دلیل سیستم دولتی که مدیران محلی و کشاورزان را مجبور به تحویل سهمیه مشخص می کند، به کار گرفته می شوند. تعداد کودکان کار در این زمینه صدها هزار نفر برآورد می شود. علیرغم برخی از پیشرفت های محدود^۱، بسیاری از مقامات محلی اقدام به بستن مدارس برای چهار تا هشت هفته در هنگام برداشت و ملزم کردن کودکان به برداشت پنبه برای رسیدن به سهمیه اجباری می کنند (Europaen parlement report, 2013).

شرایط کار اغلب بسیار سخت است. کودکان اغلب به غذای کافی و آب آشامیدنی تمیز دسترسی ندارند. آنها ساعت های طولانی در درجه حرارت بسیار بالا و همچنین در معرض مواد شیمیایی خطرناک کار می کند و معمولاً بارهای سنگین پنبه را حمل می کنند. کودکان به دلیل کار هفته ها از مدرسه باز می مانند و این به احتمال زیاد با تاثیر منفی بر آموزش و پرورش آن ها همراه خواهد بود. کودکان اغلب دستمزدهای بسیار پایین دریافت می کنند و یا از دریافت دستمزد به صلاحدید خانواده هایشان منع می شوند.

فشارهای بین المللی از سوی کنوانسیون ILO در خصوص ممانعت از کار اجباری کودکان، موجب شد دولت ازبکستان در سال ۲۰۱۳-۲۰۱۲ نظارت هایی در فصل برداشت پنبه برای ممانعت از کار کودکان را در نظر بگیرد. اگر چه با وجود این فشارهای بین المللی هنوز هم دولت ازبکستان به طور جدی به این مسئله نپرداخته است. متأسفانه قدرت مندتر شدن اقتصاد ازبکستان و دسترسی به سرمایه های عمومی به طور مشخص منجر به سرمایه گذاری در مدرن کردن فرایند برداشت پنبه نشده است (Centre d'Etudes en Géopolitique et Gouvernance (2012)).

^۱ گزارش ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ نشان می دهد که دولت با فشارهای بین المللی شدیدی روبرو است و همین باعث شده است که نگرشش و تمایزش جهت کار اجباری برای افراد جوان به دانش آموزان دبیرستان و دانشجویان محدود کند.

در ۱۹ ژوئن ۲۰۱۳، وزارت خارجه ایالات متحده اعلام کرد که رتبه ازبکستان در رتبه بندی سالانه گزارش قاچاق انسان ایالات متحده آمریکا به دلیل شکست تاشکند در پایان دادن به نیروی کار اجباری کاهش یافته است (Global trafficking in persons (2013)). به طور مشابه، در ۱۰۲ امین کنفرانس بین المللی نیروی کار در ۲۰۱۳ در ژنو، اتحادیه اروپا، ازبکستان را برای اجرای قاطعانه تر م صوبات کنوانسیون ILO تحت فشار قرار داده است (Europaen parlement report, 2013).

۵- جمع بندی

در این گزارش وضعیت اقتصاد کشاورزی ازبکستان و امنیت غذایی مورد بررسی قرار گرفت. بررسی نشان داد که به طور میانگین طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۸۷، ۲۸/۴ درصد از ارزش افزوده کل اقتصاد ازبکستان مربوط به بخش کشاورزی بوده است. همچنین ۳۳/۴٪ شاغلان طی دوره ۲۰۱۰-۱۹۹۰ در بخش کشاورزی بوده اند. تشکیل سرمایه بخش کشاورزی در ازبکستان در سال ۲۰۱۰، ۵۳/۶ میلیارد دلار بوده که ۳/۵ درصد از تشکیل سرمایه کل کشور را تشکیل می دهد. پنج منبع اصلی تامین وجوه بخش کشاورزی شامل ۳۲/۹٪ بودجه دولت، ۲۷/۷٪ وجوه بخش خصوصی، ۱۹/۵٪ وام های بانکی و ۷/۱٪ وام و سرمایه گذاری خارجی و ۱۱٪ وجوه ویژه صندوق پرورش و اصلاح نباتات می شود. (Dilorom Tadjibaeva, ۲۰۱۳). درآمد سرانه کشاورزان ازبکستان سالانه افزایش قابل ملاحظه ای داشته است به طوری که به طور متوسط طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۸، سالانه ۵/۷ درصد درآمد کشاورزان افزایش یافته است همچنین در سال ۲۰۱۳ درآمد سرانه کشاورزان برابر با ۲۳۵۱/۵ دلار بوده که نسبت به سال ۱۹۹۸، حدود ۲/۵ برابر شده است. از نظر امنیت غذایی و شاخص (GFSI) و بر اساس رتبه بندی انجام شده در سال ۲۰۱۴، کشور ازبکستان رتبه ۶۴ در بین ۱۰۹ کشور با کسب ۵۳/۶ از ۱۰۰ امتیاز را دارا بوده است. در رژیم غذایی مردم ازبکستان، حدود ۶۰ درصد انرژی دریافتی طی دوره ۲۰۱۲-۱۹۹۰ از طریق غلات تامین می شود.

تولید همه گروه های کالایی (غلات، ریشه های نشاسته دار، میوه و سبزیجات) در ازبکستان به جز محصولات روغنی طی دوره مورد بررسی افزایش داشته است. بیشترین افزایش مربوط به تولید ریشه های نشاسته دار بوده و بعد از آن غلات و میوه ها قرار داشته اند. در بین غلات نیز گندم بیشترین سهم حدود ۸۶ در صد تولید غلات را به خود اختصاص می دهد.

تولید محصولات غلات و دانه های روغنی طی دوره مورد بررسی رشد فزاینده ای داشته در حالی که تولید میوه و سبزیجات و محصولات نشاسته دار کاهش یافته است. بیشترین سهم تولید غلات در فرانسه مربوط به گندم است. در بین محصولات دامی نیز انواع مختلف این تولیدات طی دوره روند افزایشی داشته اند.

در بین محصولات کشاورزی مهمترین محصول صادراتی ازبکستان مربوط به پنبه است. به طوری که در سال ۲۰۱۳، ششمین تولیدکننده و پنجمین صادرکننده پنبه در جهان بوده است.

تراز تجاری تولیدات کشاورزی ازبکستان در برخی سال ها مثبت و برخی سال ها منفی بوده است اما میانگین این تراز مثبت و برابر با ۵۴۹ میلیون دلار طی دوره ۲۰۱۳-۱۹۹۲ می باشد.

بررسی نرخ خودکفایی محصولات عمده کشاورزی و دامی ازبکستان نشان می دهد که این کشور در تولید بیشتر این محصولات از سطح نسبی خودکفایی برخوردار بوده است. به طوری که در تولید گوشت قرمز، تخم مرغ، جو و ذرت تقریباً خودکفایی صددرصد وجود داشته است. در تولید گوشت مرغ و گندم نرخ خودکفایی به طور میانگین به ترتیب ۶۶ و ۸۲ درصد بوده است.

منابع

1. Bakhodyr Muradov and Alisher Ilkhamov , 2014,Uzbekistan's Cotton Sector: Financial Flows and Distribution of Resources, Open Society Eurasia Program
2. Centre d'Etudes en Géopolitique et Gouvernance (Université de Grenoble): Forced Child Labour in Uzbekistan, Some changes but not for better (March 2012).
3. Centre of Hydro meteorological Service, Cabinet of Ministers, 2008. Second National Communication of the Republic of Uzbekistan under the United Nations Framework Convention on Climate Change, Tashkent
4. Dilorom Tadjibaeva, 2013, agriculture and its place in economic development of Uzbekistan, CBU international conference on integration and innovation in science and educational april 7-14. Prague, Czech Republic.
5. Europaen parlemant, Uzbekistan: Selected trade and economic issues , Directorate-General for external policeis, policy department, September 2013.
6. <http://data.worldbank.org/indicator>
7. International Cotton Advisory Committee: Cotton Fact Sheet Uzbekistan (2012)
8. Responsible Sourcing Network: From the Field: Travels of Uzbek Cotton Through the Value Chain (2012).
9. US Department of State, Global trafficking in persons (Uzbekistan): (2013)
10. USDA, Economic Policy and Cotton in Uzbekistan (October 2012)
11. Uzbekistan: climate change and agriculture, 2010,
www.worldbank.org/eca/climateandagriculture,
12. World Development Indicators, 2009, The World Bank
13. [www. Faostats.org](http://www.Faostats.org)